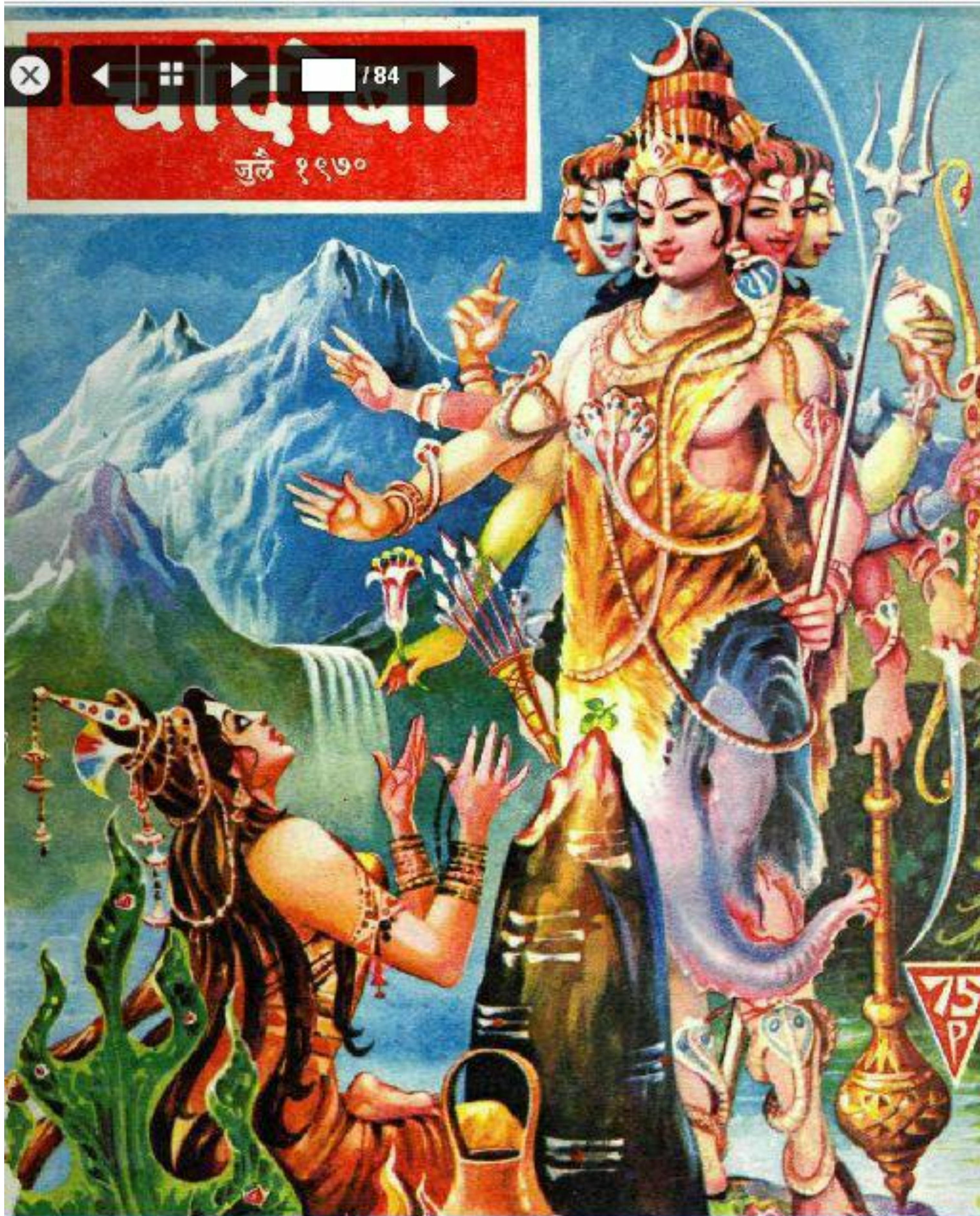

जुलै १९७०
75 P



जावें त्याच्या वंशा

एका गावी शिवू नावाचा एक गरीब मुलगा रहात असे. तो नेहमी खुषीत आनंदात असे. तो मेहनत करीत नसे म्हणून गरीबीच त्याच्या वांट्याला आली.

त्याच गावी एक जमिनदार रहात असे. शिवूजवळ खायला प्यायला काही उरले नाही, की तो जमिनदाराकडे जाऊन काम मागे आणि जमिनदाराने सांगितलेले काम मन लावून करी.

एकदा जमिनदाराने त्याला घोड्याला मालिश करायचे काम दिले. शिवू मालिश करतांना मोठ्याने ओरडला–"अहो, पहा, पहा! हा घोडा खाऊन पिऊन कसा माजला आहे. याचे नशीब तर पहा. मीच जमिनदाराचा घोडा असतो तर मला पोटभर खायला प्यायला मिळाले असते आणि माझ्या सेवेला कित्येक नोकर हजर असते."

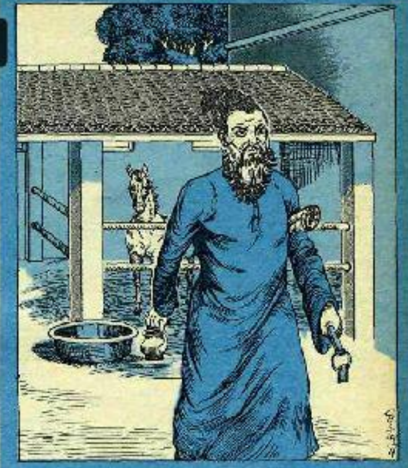
तोच विचार त्याच्या मनात बराच वेळ घोळत राहिला. पण थोड्या वेळाने त्यालाच आपल्या मूर्खपणाबद्दल हंसू आले. त्याला हसतांना पाहून घोडा चरायचा थांबला आणि शिवूला मनुष्यांच्या आवाजांत विचारू लागला–"तुला खरोखरच घोड्याचा जन्म मिळावा असे वाटत आहे का?"

घोडा बोलू लागलेला पाहून शिवू चकित होऊन घोड्याकडे पाहू लागला. घोडा पुन्हां म्हणाला–"जमिनदार चाबकाने कसा बडवतो त्याचा अनुभव घ्यावयाचा असेल तर माझे दोन्ही कान पकडून मनातल्या मनात माझा जन्म मिळावा असे देवाजवळ मागणे माग, तुला घोड्याचे रूप येईल. पाहिजे तर मी म्हटले ते खरे की खोटे याची खात्री करून घे!"

शिवूने खात्री करून घेण्यासाठी घोड्याचे दोन्ही कान घट्ट धरले व म्हणाला–"मला जमिनदाराचा घोडा कर." दुसऱ्या क्षणाला तो घोडा झाला व घोड्याच्या जागी एक बैरागी उभा असलेला दिसला आणि घाईघाईने तबेल्याच्या बाहेर निघून गेला.

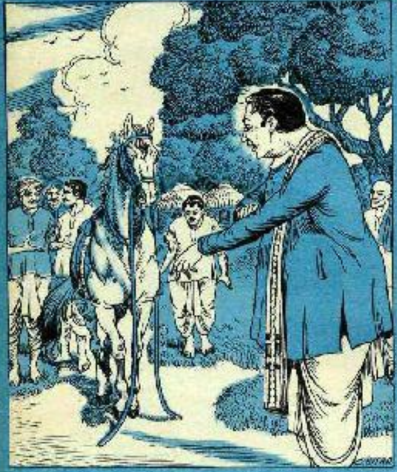
बैरागी निघून गेल्यावर शिवूला त्याची चूक कळली. आतां त्या अश्वरूपातून आपल्याला सुटका कशी मिळणार व पुन्हां आपल्याला मनुष्यरूप कसे मिळणार हे त्याला कळेना. तशी संधी मिळाली तर लगेच येथून पाय काढायचा, असे त्याने मनाशी ठरविले. आपल्याला अश्वरूप मिळाल्याबद्दल त्याला एका बाजूने आनंद वाटत होता तर दुसऱ्या बाजूने आयुष्यभर घोडा म्हणूनच रहावे लागणार की काय याची काळजीपण वाटत होती.

थोड्या वेळाने जमिनदाराने नोकराला घोड्यावर खोगीर चढवून व त्याला लगाम घालून घेऊन यायला सांगितले. त्याने शिवूला हाक मारली. पण तबेल्यात शिवू नव्हता. म्हणून तोच नोकर घोड्याला सोडून बाहेर घेऊन आला. तेव्हां घोड्याने त्याला लाथ मारली आणि पळू लागला. जमिनदाराचे नोकर त्याचा पाठलाग करू लागले. पण तो पळतच राहिला.



शिवू सरळ त्याच्या घरी जाऊन आपल्या आईजवळ उभा राहिला. त्याची आई त्याला कोठे तरी लपवून ठेवील असे त्याला वाटले होते. तो आईला तसे म्हणाला देखील. पण त्याची भाषा तिला कळली नाही. उलट घरात शिरून आलेल्या घोड्याला पाहून ती घाबरली आणि त्याला पळवून लावण्याचा प्रयत्न करू लागली. मोठ-मोठ्याने ओरडून ती त्या घोड्याला, तोंडाला आले ते बोलू लागली.

इतक्यात जमिनदाराचे नोकर येऊन पोचले. सर्वांनी मिळून घोड्याला धरले व बाहेर ओढून घेऊन आले. परंतु अश्वरूप



शिवू त्यांच्या हातातून आपली सुटका करून घेण्याचा प्रयत्न करू लागला. तो मागच्या पायांवर उभा राहला आणि थोड्या वेळाने जमिनीवर लोळू लागला. नंतर पुन्हा उभा राहून घरात पळून गेला. त्याची आई घाबरून घरातून बाहेर पळून गेली.

दहा जणांनी मिळून शिवूच्या तोंडांत लगाम घातला आणि खोगीर पाठीला बांधून त्याला बाहेर घेऊन आले. जमिनदार बराच वेळ वाट पहात उभा होता. त्याला परगावी जायला उशीर झाला होता. म्हणून तो चटदिशी घोड्यावर बसला. घोडा सावकाश उंटासारखा चालू लागला. घोड्याला झाले आहे तरी काय, मालकाला कळेना.

जमिनदाराला वाटले की घोड्याच्या अंगात वारे शिरले असावे. रस्त्याचा दोन्ही बाजूला गंमत पाहणारांची गर्दी जमली. सर्व चकित होऊन कधी घोड्याकडे तर कधी जमिनदाराकडे पहात होते. त्यांना पाहून शिवूला हंसू आले. तो रस्त्याच्या मधोमध मागच्या पायांचे गुडगे टेकून पुढल्या पायांवर उभा राहला व हसू लागला. ते घोड्याचे खिकाळणे नव्हते, ते माणसाच्या हसण्यासारखे सर्वांना ऐकू आले. म्हणून लोकांना जास्तच आश्चर्य वाटले.

जमिनदार जमिनीवर आदळला व धुळीने त्याचे सर्व कपडे व अंग माखून निघाले. तो उठून उभा राहून अंगावरची धूळ झाडू लागला. शिवूला जमिनदाराची दया आली. त्याने समोरचे पाय हातासारखे जोडून जमिनदाराला नमस्कार केला.

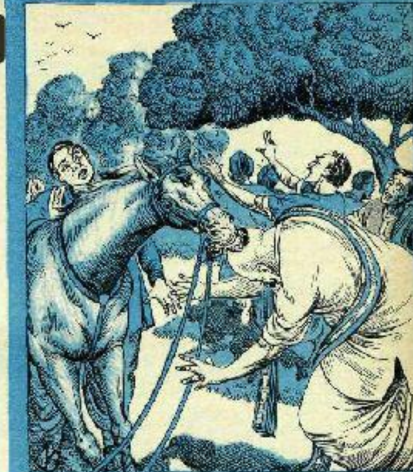
"पहा, घोडा जमिनदार साहेबांना नमस्कार करतो आहे." लोक चकित होऊन म्हणू लागले.

आपला पाणउतारा घोड्याने केल्याबद्दल जमिनदाराला भयंकर राग आला. त्याला तेथे थांबून आपले जास्त हंसू करुन घेणे

आवडले नाही. नशिबाने घोडा उठून उभा राहला. जमिनदार त्याच्यावर बसला. तो हातात लगाम धरून स्वत:ला सावरून बसणार इतक्यात टाच मारण्यापूर्वीच घोडा भरधांव सुटला. जमिनदार खाली जमिनीवर पडू लागला. त्याने घोड्याच्या मानेला विळखा घालून स्वत:ला बांचविण्याचा प्रयत्न केला.

शिवू त्याच स्थितीत बराच वेळ पळत राहला. शेवटी एका गावानजीक पोचल्यावर त्याने पळण्याचा वेग थोडा थोडा कमी केला. गाववाले घोडेस्वाराची ती दुर्दशा पाहून त्याची कीव करू लागले व त्याच्या मदतीला धावले. धुळीने माखलेले अंग व कपडे असल्याने जमिनदार मान खाली करून बसून होता. त्याने त्या गावकऱ्यांना ओळखण्याचा प्रयत्नदेखील केला नाही. स्वत:चे तोंड लपवू लागला.

जमिनदार घोड्यावरून घाईघाईने खाली उतरण्याच्या प्रयत्नात आपला सर्व भार एका माणसावर टाकून उतरण्याचा यत्न करू लागला. परंतु जमिनदाराच्या हातात एका माणसाचा कानच आला. तो मनुष्य त्या गावचा पाटील होता. त्याला तो त्याचा अपमान वाटला. त्याने त्याला



जमिनीवर खाली पाडले व जोराने त्याला एक लाथ मारली.

शिवूला त्या माणसाचा राग आला. पाटलाचे केस आपल्या दातात धरून शिवू त्याला ओढू लागला. तरी शिवूचा राग शांत झाला नव्हता. जो कोणी समोर दिसला त्याच्या अंगावर शिवू धावून गेला आणि त्याला चावू लागला. म्हणून गावकरी भिऊन पळून गेले. घोड्याची खोड मोडण्याचे ठरवून काठ्या, भाले, बरछी, जे हाती आले घेऊन सर्व घोड्याच्या अंगावर धावून गेले.

शिवू गांवकऱ्यांच्या हातात हत्यारे पाहून थरथर कापू लागला. तो जोरजोराने धावू




लागला आणि सरळ आपल्या गावी जाऊन तबेल्यात स्वस्थ उभा राहला. जमिनदार साहेब वाटेत कोठें तरी उतरले असावेत असे नोकरांना वाटले. म्हणून त्यांनी घोड्याला चांगली मालीश करून त्याला खायला दाणा घातला. दाणा खात शिवू आपल्या मूर्खपणाबद्दल पश्चात्ताप करू लागला. "देवा! तू मला चांगलीच शिक्षा केलीस. पुन्हा मला मनुष्य रूप तुझ्या कृपेनेच मिळेल. तेवढी कृपा कर."

त्याच वेळी बैरागी तबेल्याचा दरवाजा उघडून बाहेर आला आणि विचारू लागला– "कसं काय शिवू? घोड्याचे जिणे कसे वाटले तुला?"

"कां, चांगले आहे. पण मी जे खातो ते मला पचेल की नाही याच गोष्टीची काळजी वाटते." शिवू म्हणाला.

"मग मी होऊ का घोडा पुन्हा?" बैराग्याने विचारले.

"कां?" शिवूने विचारले.

"मी, बायकोने पुरेवाट केली म्हणून घोडा झालो आहे. तिने मला या बैराग्याच्या वेषात ओळखले. ती माझा पाठलाग करीत येते आहे. ती पहा, ती कैदाशीण! मला मनुष्य जन्मापेक्षा घोड्याचा जन्म पसंत आहे." असे म्हणत बैराग्याने घोड्याचे दोन्ही कान पकडून "मला पुन्हां जमिनदाराचा घोडा होऊ दे!" असे म्हटले.

त्यानंतर काय झाले हे शिवूला माहीत नाहीं. दुसऱ्या दिवशी तो जागा झाला तेव्हां तबेल्यातल्या गवतावर झोपला असल्याचे त्याच्या लक्षात आले. जमिनदाराच्या नोकरांनी त्याला काही विचारले नाही. त्यांना शिवू परत आला असावा, असे वाटले.

काही लोक म्हणतात की ही गोष्ट कधी घडलेलीच नाही, ते शिवूचे एक स्वप्न होते. कदाचित ते खरे असू शकेल.





वरदान

एका जंगलाजवळ एक लहानसे गाव होते. त्यात एक लाकूडफोड्या आपल्या मुलांबाळांबरोबर रहात असे. त्या लाकूडफोड्याच्या झोपडीजवळ एका श्रीमंताचे घर होते. त्या श्रीमंताच्या घरी सर्व आनंदात रहात. ते पाहून लाकूडफोड्याच्या कुटुंबियांना हेवा वाटू लागला.

एकदा लाकूडफोड्याची बायको म्हणाली– "काही लोक फार भाग्यवान असतात. देवाची कृपा असते त्यांच्यावर. आपल्या जवळ चार पैसे असते तर आपण किती सुखी झालो असतो नाही?"

"अग! या श्रीमंताना सुखाचा उपभोग कसा घ्यावा हे आहे कोठे माहीत? माझ्या जवळ इतके पैसे असते तर......!" लाकूडफोड्या म्हणाला.

"प्राचीन काळी देव प्रसन्न होऊन वरदान देत असत. आपल्याला देखील देवाने वर दिला तर किती मजा होईल?" बायको म्हणाली. तिच्या तोंडातून ते वाक्य निघण्याची खोटी, एक बाई झोपडीच्या दारात येऊन उभी राहली. ती कोणी देवीच असावी असे दोघांना वाटले.

"होय, मी देवीच आहे. मी तुला तीन वर देते. त्याहून ज्यास्त काही मागू नकोस! तुम्ही मागाल त्या तीन वस्तू तुम्हांला मिळतील. असे सांगून देवी अंतर्धान पावली.

देवीकडून मिळालेले ते वर ऐकून लाकूडफोड्या व त्याची बायको दोघांना फार आनंद झाला. पण काय मागावे व कसे हे त्यांना सुचेना.

"मला विचाराल तर श्रीमंती यावी व थोर श्रीमंतांसारखे पुढील आयुष्य जावे." बायको म्हणाली.

"डोस्कं तुझं! फक्त जवळ पैसे असले म्हणजे का काही होते? आजारपणातून

सुटका मिळेल का? चोरांच्या हातून सुटू का? म्हणून दीर्घ आयुरारोग्य मिळाले तर चांगले नाही का?" नवरा म्हणाला.

"पण गरीबीत शंभर वर्षे जगावे लागले तर ते आयुष्य म्हणजे एक भारच वाटेल नाही का?" बायको म्हणाली.

"तू म्हणालीस ते देखील बरोबर आहे, म्हणा! म्हणून आपण दोघं विचार करून काय तो वर मागून घेऊ.

त्यानंतर लाकूडफोड्याच्या बायकोने चूल पेटवून "या वेळेला खायला मासे मिळाले तर किती बरे होईल?" असे म्हटले मात्र, छपरातून पटपट मासे खाली येऊन पडले.

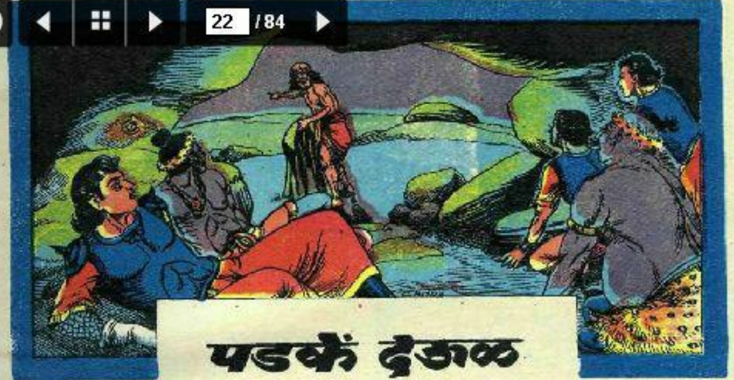
नवऱ्याला कळले की तीन वरांपैकी एक संपला. तो आपल्या बायकोला म्हणाला– "अग वेडे! तू तरी काय वर मागून घेतलास? या पेक्षां हे सर्व मासे एका माळेत ओवलेले मागितले असतेस तर ते तुझ्या गळ्यात येऊन पडले नसते का?" दुसऱ्या क्षणाला ते सर्व मासे एका माळेत ओवले गेले आणि लाकूडफोड्याच्या बायकोच्या गळ्यात ती माळा जाऊन पडली.

"तुम्ही तरी काय वर मागितलात? आणि माझ्या वेडेपणाच्या गोष्टी सांगता! तुम्ही सुद्धा आणखी एक वर फुकट घालवलात की नाही?" बायको म्हणाली आणि आपल्या गळ्यातली माळा काढू लागली. पण तिला ती काढता आली नाही. ती तिच्या अंगाला चिकटली होती.

"तुम्ही हा वर मागून माझ्या तोंडचे मासे सुद्धां ओढून घेतलेत. तुम्ही ही माळा काढून घेतली नाहीत तर मी माळेनेच गळ्याला फास लावून जीव देईन." बायको म्हणाली.

शेवटी हताश होऊन लाकूडफोड्याने बायकोच्या गळ्यातली माळा बाहेर निघावी म्हणून वर मागून घेतला.





पडकें देऊळ

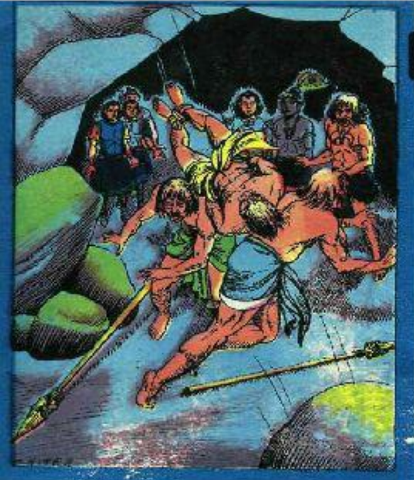
[२९]

[त्या दिवशी रात्री वृश्चिक द्वीपावरील रानटी जातीच्या एका टोळीने शिखीमुख व त्याच्या सर्व साथीदारांना कैद केले. त्या जातीच्या नायकाच्या तोंडी उन्मत्त कालाची गोष्ट कळली. ती ऐकून नागसोम त्याच्या शोधार्थ गेला व त्याने तेथल्या पाहरेकऱ्याला बांधून ठेवले. तो खडकाबरोबर, शिखीमुखच्या टोळीतले लोक जेथे झोपले होते, डोंगराच्या त्या पायथ्याच्या बाजूला गडगडत जाऊ लागला. पुढे–]

गुहेत निजलेला वृश्चिक जातीचा नायक आणि गुहेसमोर पंगत बसलेले शिखीमुख व त्याचे अनुयायी, डोंगरावरून गडगडत येणाऱ्या दगडाचा आवाज ऐकून घाबरून गेले. तो पाहरेकरी सुद्धा खडकाबरोबर खाली येत होता. भूकंपामुळे खडक खाली येत असावा असे सर्वांना वाटले. शिखीमुख आपल्या अनुचरांना धीर देऊन सावध करीत असतां वृश्चिक जातीचा नायक गुहेतून बाहेर पळत आला.

"तुम्ही सर्व दूर पळा. हा भूकंप आहे, भूकंप! पळाला नाहींत तर मराल!" तो ओरडून म्हणाला.

नायकाने सावध केल्यावर सर्व पळू लागले त्याच वेळी तो खडक व त्याच्या-बरोबर तो पाहरेकरी खाली येऊन जोराने



आदळले. त्यावेळी जो आवाज झाला तो ऐकून सर्वांच्या अंगाचा थरकाप उडाला. सुदैवाने जेथे तो खडक येऊन पडला होता त्या जागी त्यावेळी कोणी नव्हते. अकस्मात पाहरेकरी किंकाळ्या फोडीत त्या खडका पाठोपाठ त्याच्या जातीच्या लोकांवर जाऊन आदळला.

त्याचा नायक त्याच्या जवळ धावत गेला आणि त्याला विचारले–"ही काय भानगड आहे? तुझे हातपाय कसे काय बांधले गेले?"

पाहरेकरी त्या स्थितीत ही आपल्या नायकाला समोर पाहून लटपटत उभा राहण्याच्या प्रयत्न करू लागला आणि म्हणाला–"आपण इम्मु जातीच्या ज्या लोकांना काल कैद केले होते त्यांच्या पैकी एकाने माझ्या पाठीमागून येऊन माझे हात पाय बांधून ठेवले. ही बातमी आपल्याला कळावी म्हणून मीच आपला जीव धोक्यात घालून या दगडाबरोबर खाली आलो."

पाहरेकरी म्हणाला ते ऐकून वृश्चिक नायक व शिखीमुख दोघे ही चकित झाले. शिखीमुखने पाहिले, नांगसोम दिसत नव्हता. तर मग तोच असावा असे त्याला वाटले व तो ती गोष्ट विक्रमकेसरीला सांगू लागला तेवढ्यात वृश्चिक नायक म्हणाला–"तुमच्या पैकी एक जण उन्मत्त काताच्या शोधार्थ गेला आहे. त्याने धाडस करून ते फळ खाल्ले तर निश्चित मरणार, त्याला आता कोण काय करणार?"

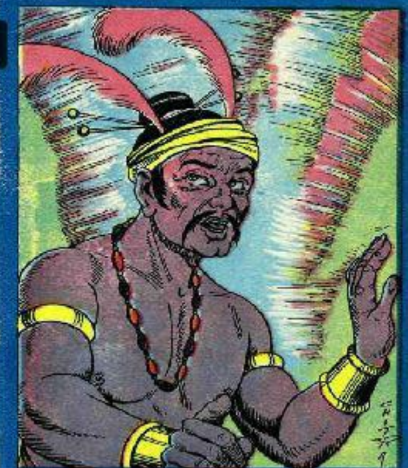
"तरमग लवकर जाऊन आम्ही नांगसोमला ते फळ त्याने खाऊ नये असे सांगतो. पण ते फळ खाल्ल्याने जिवाला कसा काय धोका येतो?" शिखीमुखने विचारले.

"वृश्चिक नायकाव्यतिरिक्त इतर कोणाला ते फळ खाऊन पचविता येणार नाही. मी दोनच दिवसांपूर्वी माझा कैदी–तो शेंडीवाला पुजारी आहे ना–त्याला ते फळ खायला देऊन त्याच्या कडून सर्व खरे काय ते वदवून घेण्याचा विचार केला होता." वृश्चिक नायक म्हणाला.

त्यावर शिखीमुख त्याला म्हणाला–"नांगसोम कोणाला फसवून त्या उन्मत्त काताच्या शोधार्थ गेला नसावा. या प्रदेशातल्या हवापाण्यानेच त्याचे डोके फिरले असावे. आम्ही तर तुझे मित्र आहो. म्हणून पडक्या देवळाचा तुला शोध काढावयाचा असेल तर आम्ही तुला सर्व प्रकारे मदतच करू. चल तर, पहिल्याने नांगसोमला हुडकून काढू."

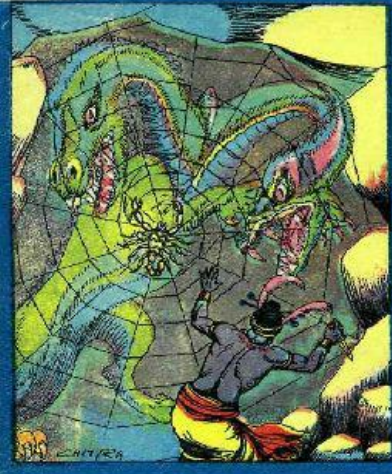
वृश्चिक नायक आपल्या जातीच्या लोकांना म्हणाला–"आतां पर्यंत त्याने ते फळ खाल्ले असेल तर आपण वृश्चिक मातेच्या समोर त्याचा बळी देऊ." नंतर तो शिखीमुखला म्हणाला–"चल, कात खाऊन आपला जीव धोक्यात घालण्यापूर्वी त्याला आपण पकडून घेऊन येऊ."

सर्व वृश्चिक नायकाच्या पाठोपाठ उन्मत्त काताची झाडे ज्या तलावाच्या काठी होती त्या बाजूला निघाले. परंतु तिकडे नांगसोमने झाडावर चढून फळ



तोडून खाल्ले होते. फळ खाल्ल्यावर त्याला जमीन, झाडे, डोंगर वगैरे फिरत आहेत असे वाटले.

"मी उन्मत्त कात खाल्ला आहे. माझे डोके गर गर फिरू लागल्या सारखे होते आहे. या स्थितीत मी भूगर्भात पडके देऊळ कोठे दडले आहे शोधून काढतो. पडके देऊळ आणि वृश्चिक मातेचे देऊळ एकच तर नसेल? ते पहा, पडके देऊळ. मला सापडले. पहा, ते पहा!" असे मोठमोठ्याने ओरडत नांगसोम हाताने आपलेच केस ओढीत भ्रमिष्टासारखा त्या डोंगरात धावत पळत सुटला.



नांगसोमला पकडण्यासाठी शिखीमुख व त्याचे साथी त्याच्या पाठोपाठ धावू लागले. परंतु डोंगरात त्याचा आवाजच ऐकू येत होता. तो कोणाला दिसत नव्हता. उजाडे-पर्यंत सर्व त्याला शोधत राहले. शेवटी एका डोंगराच्या पायथ्याशी झाडाखाली सर्व दमून भागून पडून राहले.

उन्मत्त काताच्या झाडांच्या तळ्या शेजारी एक जंगल होते. त्या जंगलात वृश्चिक जातीच्या लोकांनी पुजाऱ्याच्या टोळीला बंदी करून ठेवले होते. मध्य-रात्रीच्या सुमारास पुजाऱ्याला नांगसोमचा आवाज ऐकू आला. लगेच नागगिधाडाला व आपल्या इतर अनुयायांना सावध रहायला सांगून तो वृश्चिक पाहरेकऱ्यांना म्हणाला–"तो ओरडणारा मनुष्य आहे ना, त्याच्या अंगात देवी आली आहे. तो देवीचा मोठा भक्त आहे. त्याच्या पाठोपाठ आपण गेलो की वृश्चिक मातेचे देऊळ आपल्याला मिळेल. चला, नको नका म्हणू."

वृश्चिक जातीचे लोक भोळे होते. म्हणून पुजाऱ्याच्या बोलण्यावर विश्वास करून ते सर्व नांगसोमच्या शोधार्थ निघाले. उजाडण्याच्या सुमारास त्यांना नांगसोम एका गुहेसमोर दिसला. गुहेवर कोळिष्टके पुष्कळ जमली होती. त्यांत एक भयंकर मोठा विंचू अडकला होता आणि बाहेर येण्यासाठी धडपड करीत होता.

नांगसोम त्या कोळिष्टकात अडकलेल्या विंचवासमोर एक तलवार घेऊन उड्या मारीत ओरडत होता–"वांचवा, मला वांचवा! एक भयंकर मासा मला गिळणार आहे." नांगसोमचे ते भ्रमिष्टासारखे नाचणे ओरडणे पाहून त्याने उन्मत्त कात खाल्ला असल्याचे पुजाऱ्याने ओळखले. वृश्चिक जातीच्या विश्वासाप्रमाणे त्याच्या मदतीने पडके देऊळ आपल्याला नक्कीच सापडेल, अशी आशा पुजाऱ्याला वाटू लागली.

पुजाऱ्याने नांगसोमजवळ जाऊन त्याला विचारले–"तू इभ्यु जातीचा आहेस ना? तुला मी गोलभरा गावात पाहिले होते! तुझे नाव नांगसोम नाही का?"

नांगसोम पुजारी म्हणाला ते ऐकून गरकन फिरून त्याच्याकडे पहात म्हणाला–"अरे शेंडीवाल्या सोंगाड्या! कोण रे तू? तू सिद्ध पुरुष असलास तर मला त्या मगरीच्या हातांतून वांचव. मी तुझे उपकार जन्मभर विसरणार नाही." असे म्हणत नांगसोम पुजाऱ्याच्या पायावर लोटांगण घालून रडू लागला.

पुजाऱ्याने त्याला हात धरूच उभे केले व म्हणाला–"अरे ही मगर नाही. दोन डोक्याचे एक गिधाड आहे. एका क्षणात पहा या सर्वांना ठार करतो." असे म्हणत त्याने नागगिधाडाला ओरडून म्हटले–"नाग-गिधाडा! त्या भुतिणीला ठार कर पाहू!"

दुसऱ्या क्षणाला नागगिधाडाने त्या विंचवावर तलवारीचा वार केला. विंचवाचे दोन तुकडे झाले व त्याच्या अंगातल्या विचित्र रंगाच्या रसाने सर्व जाळे ओले झाले. नांग-सोम तो रंग पाहून थरथर कापू लागला आणि म्हणाला–"याच्या प्रवाहात वाहू लागलो आहे. मला पोहता येत नाही. मला वांचवा!"



पुजाऱ्याने नांगसोमच्या डोक्यावर व अंगा खांद्यावर हात फिरवून म्हटले–"तू भिऊ नकोस! मी हा रक्ताचा प्रवाह पाण्याचा प्रवाह करतो बघ. तू त्यात शिरून भूगर्भातल्या पडक्या देवळापर्यंत जा."

"सिद्ध गुरूची आज्ञा शिरसावंद्य!" असे म्हणत नांगसोम कोठे तरी भरभर जाऊ लागला.

पुजारी आपल्या अनुयायांना म्हणाला–"याच्या मदतीने आपल्याला देवळापर्यंत जायचे आहे. परंतु कोठे काय व कसा धोका येईल, सांगणे कठीण आहे. हा वेडा पीर आपल्याला कोठे नेतो, कोणास ठाऊक?"

पण याला निसटून जाऊ देता कामा नये? एवढे लक्षात ठेवा." नंतर सर्व नांगसोमच्या पाठोपाठ जाऊ लागले.

नांगसोम डोंगर, टेकड्या व दाट झाडी पार करून पुढे चालला होता व पुजारी आपल्या अनुयायांबरोबर त्याच्या पाठीमागून अनेक प्रकारे त्रास सोसत जात होता. उन्मत्त काताच्या प्रभावाने नांगसोमला लहानसा किडादेखील हत्तीसारखा वाटे. अशा वेळी तो मोठ्याने ओरडे–"सिद्ध गुरु! वांचवा!"

दुपारपर्यंत सर्व लोक नांगसोमच्या पाठोपाठ एका उंच डोंगरावर येऊन पोचले. खाली एक मोठी दरी होती. त्या दरीत मोठमोठी वडाची झाडे होती. नांगसोमने त्या दरीत पाहून म्हटले–"सिद्ध गुरु! पडके देऊळ याच दरीत आहे. ओ हो, हो! किती सोने! किती रत्ने! ते पहा, देऊळ व त्याच्यावरचा तो सोन्याचा कळस!"

पुजाऱ्याने दरीत दूरवर न्याहाळून बराच वेळ पाहिले. पण त्याला कोठे काही दिसले नाही. मोठमोठ्या वडाच्या झाडांशिवाय व त्यांच्या पारंब्यांशिवाय त्याला काहीच दिसले नाही.

"हे सर्व ह्या वेड्याचे बरगळणे आहे! या दुष्टाने आपल्याला कोठे कोठे व कशी पायपीट करविली पहा. या मूर्खाला या दरीत ढकलून देऊन मोकळे व्हावे झाले." पुजारी संतापून म्हणाला.

पुजारी म्हणाला ते ऐकून नागगिधाड म्हणाला–"गुरुवर्य! आज्ञा करावी, मी या वेड्याला ठार करून त्याचे तुकडे तुकडे करून एका क्षणात त्याला दरीत ढकलून वाटेला लावतो." असे म्हणत त्याने नांगसोमवर तलवार उगारली.

दुसऱ्या क्षणाला वृश्चिक जातीच्या लोकांनी आपापल्या दगडी कुऱ्हाडी उगारून दरडावून म्हटले–"खबरदार! या इभ्यु जातीच्या माणसाच्या अंगाला हात लावाल तर! हा वृश्चिकमातेचा अनुचर भक्त आहे. तो म्हणाला तसे याच दरीत वृश्चिकमातेचे देऊळ असेल ही!"

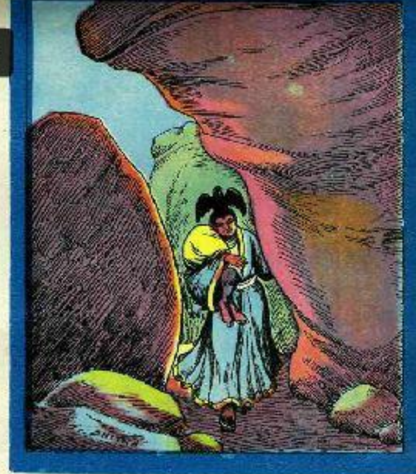
पुजारी त्यावर काही बोलणार इतक्यात नागगिधाड मध्येच म्हणाला–"गुरुदेव! मी हवेत उडत त्या दरीत जाऊन पाहून येऊ का काय आहे ते?"

पुजारी नागगिधाडाला दरडावून म्हणाला–"तुला जास्त चढलेली दिसते आहे. म्हणून तुझी वटवट चालू आहे. तुला एक माकड करून या जंगलात झाडावर सोडून निघून जाईन, खबरदार!"

"गुरुवर्य! कृपा करून तेवढे करू नका! या जंगलात झाडावरची फळे खाऊन जिवंत राहणे कठीण होईल मला." नागगिधाड म्हणाला.

नागगिधाडाची वटवट चालूच होती आणि पुजारी दचकून उभा राहला व म्हणाला–"तो पहा, तो शबर शिखी आणि त्याचे साथीदार येऊन पोचले."

शिखीमुख डोंगरावर उभा राहून मोठ्याने ओरडला–"नांगसोमला बाहेर ओढा!" नंतर पुजाऱ्याला म्हणाला–"दुष्टा! किती दिवसानंतर समोर आला



आहेस रे! पळण्याचा प्रयत्न केलास तर, खबरदार, बाण किंवा भाला तुझ्या छातीच्या आरपार जाईल."

पुजारी कसे निसटून पळावे याचा विचार करू लागला. तेवढ्यात त्याला एक शक्कल सुचली. त्याने नांगसोमला उचलून खांद्यावर घेतले आणि डोंगरावरच्या मोठमोठ्या खडकांआड पळू लागला.

परंतु तो सांपाच्या तोंडातून सुटका करून घेऊन सिंहाच्या जबड्यात सांपडल्या सारखा जांगलाच्या तावडीत सांपडला. जांगला लंगडत पुढे आला आणि "दुष्टा! आतां तू निसटून कोठे पळतोस, ते पाहतो."







असे म्हणत त्याने पुजाऱ्याला जाऊन आपल्या मगरमिठीत धरले.

पुजाऱ्याने नांगसोमला जमिनीवर टाकले होते आणि कमरेची कटचार काढून जंगलाला मारण्यासाठी ती उगारली. झटापटीत कटचार जांगलाच्या खांद्याला लागली. पण कटचारीचा वार सहन करून जांगलाने पुजाऱ्याची मान धरून ती आवळण्याचा प्रयत्न सुरू केला. पुजाऱ्याने आपली मान वळवून आपला बचाव केला. परंतु त्याची शेंडी जांगलाच्या हातात आली.

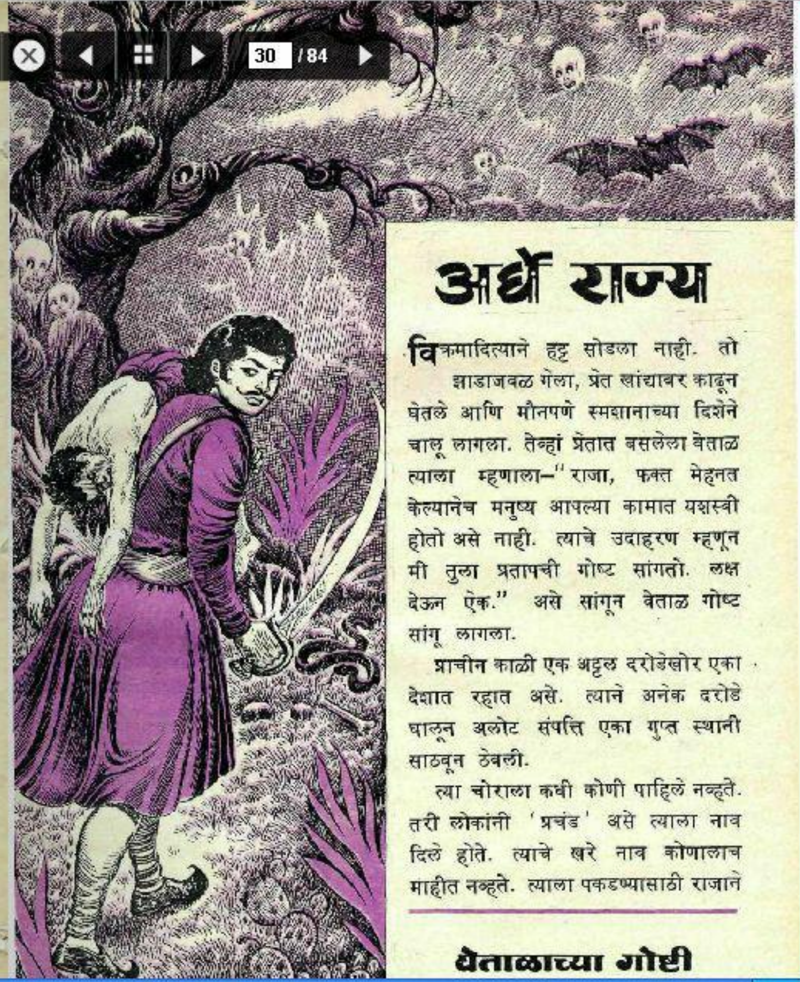
जांगलाच्या जखमेतून रक्त वहात होते. पण त्याने पुजाऱ्याची शेंडी घट्ट धरून ठेवली व त्याला फरपटत डोंगराकडे ओढू लागला. पुजारी आपण दरीत पडतो की काय या भीतीने स्वतःचा बचाव करण्यासाठी धडपड करू लागला.

त्याच वेळी शिखीमुख तेथे येऊन पोचला आणि म्हणाला–"जांगला! तुझी स्वामिभक्ती खरी ठरली. त्या दुष्टाला आपण वर ओढून घेऊ शकत नाही. नाग जातीच्या नायकाची मुलगी नागमल्ली हिने याची शेंडीच आणायला सांगितली होती," असे म्हणत शिखीमुखने आपल्या तलवारीने त्याची शेंडी छाटून घेतली आणि दुसऱ्या क्षणाला कडेलोट झाल्यासारखा पुजारी ओरडत दरीच्या तळाला जाऊन पोचला.

त्या गडबडीत नांगसोमकडे कोणाचे लक्षच गेले नाही. पुजाऱ्याने त्याला जमिनीवर टाकल्यावर तो मोठमोठ्या वडाच्या झाडाकडे व त्यांच्या पारंब्यांकडे पहात राहला. इतक्यात त्याला पुजाऱ्याची किंकाळी व नंतर कण्हणे ऐकू आले. ते ऐकून नांगसोम ओरडू लागला–"ते पहा, पडके देऊळ!" असे म्हणत तो वडाच्या झाडांच्या दिशेने पळू लागला.

(पुढील गोष्ट पुढील अंकी)





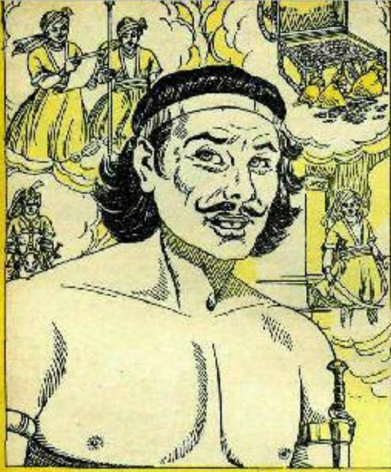
अर्धे राज्य

विक्रमादित्याने हट्ट सोडला नाही. तो झाडाजवळ गेला, प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि मौनपणे स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला–"राजा, फक्त मेहनत केल्यानेच मनुष्य आपल्या कामात यशस्वी होतो असे नाही. त्याचे उदाहरण म्हणून मी तुला प्रतापची गोष्ट सांगतो. लक्ष देऊन ऐक." असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला.

प्राचीन काळी एक अट्टल दरोडेखोर एका देशात रहात असे. त्याने अनेक दरोडे घालून अलोट संपत्ति एका गुप्त स्थानी साठवून ठेवली.

त्या चोराला कधी कोणी पाहिले नव्हते. तरी लोकांनी 'प्रचंड' असे त्याला नाव दिले होते. त्याचे खरे नाव कोणालाच माहीत नव्हते. त्याला पकडण्यासाठी राजाने

वेताळाच्या गोष्टी



अनेक प्रयत्न केले, परंतु शेवटी कंटाळून त्याने अशी दवंडी पिटविली की जो कोणी प्रचंडला पकडून देईल त्याच्याशी राजकन्येचा विवाह करून देण्यात येईल.

राजकुमारी दिसायला फार सुंदर होती. म्हणून तिच्याशी विवाह करण्यास पात्रता मिळावी म्हणून अनेक राजकुमारांनी प्रचंडला पकडण्यासाठी प्रयत्न सुरू केले.

आता प्रचंडाच्या समोर मोठाच प्रश्न दत्त म्हणून उभा राहला. अनेक राजकुमार त्याच्यावर आपली नजर रोखून असणार. कोठे चोरी करायला जाणे अशक्यच होते. त्याने, आजपर्यंत जी संपत्ती जमविली होती ती उचलून घेऊन परदेशात निघून जाणे पण सोपे नव्हते. रिकाम्या हातांनी इतकी वर्षे जीव धोक्यात घालून जमविलेली संपत्ती सोडून जायला त्याचे मन मानेना. म्हणून त्याने पुष्कळ विचार करून चोरीचा धंदा काही काळ बंद करण्याचे ठरविले. त्याला कोणी ओळखणे शक्यच नव्हते. राजकुमारांचा उत्साह ओसरल्यावर व राजकन्येचा विवाह त्यामुळे होऊ न शकल्यामुळे पुन्हा राज्यात गाफीलपणा दिसू लागला की सर्व संपत्ती घेऊन परदेशात निघून जायचे, असा त्याने आपल्या मनाशी विचार केला. तसे ठरवून तो मजुरी करून स्वतःचा उदर निर्वाह करू लागला.

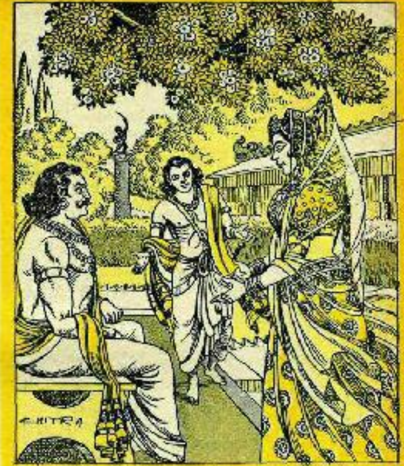
एक वर्षभर राज्यात कोठे चोरी झाली नाही. प्रजा चोरी नावाची गोष्टच विसरून गेली. प्रचंड कोठे तरी पळून तरी गेला असावा किंवा मेला असावा, असे सर्व म्हणू लागले.

राजाच्या सैन्यात प्रताप नावाचा एक शूर सैनिक होता. अनेक युद्धात त्याने पराक्रम दाखवून राजाची शाबासकी मिळविली होती. त्याने राजकुमारीला जेव्हां अगदी पहिल्याने पाहिले तेव्हांच

त्याने, लग्न करायचे तर हिच्याशीच असे मनाशी ठरवून टाकले होते. पण आपण किती शौर्य गाजवले तरी राजकन्येशी आपल्या सारख्या सामान्य सैनिकाचा विवाह कसा काय होणार, या विचाराने तो हताश झाला होता.

त्याच सुमारास राजाने दवंडी पिटवून प्रचंडला पकडून देणाराशी राजकन्येचा विवाह करून देण्याचा निश्चय जाहीर केला होता. म्हणून प्रतापने डोळ्यात तेल घालून व पुष्कळ मेहनत करून प्रचंडचा शोध काढण्याचे ठरविले. त्याने प्रचंडला ओळखणारा मनुष्य भेटला तर त्याच्या मदतीने प्रचंडला पकडता येईल असा विचार केला व तसा मनुष्य कोठे मिळतो का, याचा शोध सुरू केला.

प्रताप एवढी मेहनत करीत होता. त्याला आणखी एक कारण होते. त्याला असे वाटू लागले होते की राजकुमारीचे त्याच्यावर मन जडले आहे. कारण एकदा राजा व राजकुमारी यांच्या समक्ष राजाने केलेल्या घोषणेचा उल्लेख करून तो म्हणाला होता की कोणी सामान्य मनुष्याच्या हाती प्रचंड पकडला गेला तर राजकुमारीचा त्यात अपमान नाही का होणार? त्यावर राजकुमारी म्हणाली होती–"बाबांच्या आज्ञेचे पालन करण्यापेक्षा जास्त मोठे कर्तव्य पालन मुलीला काय असू शकणार? तसा सामान्य मनुष्य प्रचंडला पकडून देणे शक्यच नाही."



त्या दिवसापासून प्रताप प्रचंडला पकडण्यासाठी दुप्पट मेहनत करू लागला. परंतु त्याची सर्व मेहनत फुकट गेल्यासारखे त्याला वाटू लागले. कारण लोक म्हणतात तसा प्रचंड देश सोडून कोठे पळून गेला असेल किंवा मेला असेल तर त्याला तो काय पकडणार व राज्यकन्येशी विवाह कसा होणार?



तरी प्रतापच्या मनातल्या अगदी कोपऱ्यात आशेचा एक अंकुर जिवंत उरला होता. परंतु ज्या वेळी राजा मंत्र्याला म्हणाला की आता राजकन्येला योग्य वर पाहिला पाहिजे तेव्हां मात्र त्याला पूर्ण निराशा वाटू लागली. राजकन्येला योग्य असे अनेक वर जवळपासच्या राज्यात होते. परंतु प्रश्न होता त्यात निवड कोणाची करावयाची?

अशा परिस्थितीत प्रतापने एक साहसाचे काम केले. एक दिवशी संध्याकाळी राज-कुमारी आपल्या मैत्रिणींबरोबर उद्यानात विहार करीत असता प्रताप वेष पालटून तेथे गेला आणि राजकुमारीला उचलून घेऊन पळून गेला. त्याने तिला आपल्याच घरात गुप्तपणे ठेवून घेतले.

राजकन्येला कोणी उचलून नेल्याची बातमी राजाच्या कानावर काही मिनिटात जाऊन पोचली. म्हणून राजाने असे जाहीर केले की जो कोणी राज-कुमारीला शोधून देईल त्याला अर्धे राज्य मिळेल.

प्रचंडच राजकुमारीला उचलून घेऊन गेला असेल असे कित्येकांना वाटले. परंतु प्रचंडच्या मनात निराळेच विचार येऊ लागले. आपणच राजकन्येला हुडकून आणून दिले तर आपल्याला अर्धे राज्य मिळेल. तसे झाले तर आपल्यावर कोण संशय करील? म्हणून त्याने राजकन्येचा शोध सुरू केला.

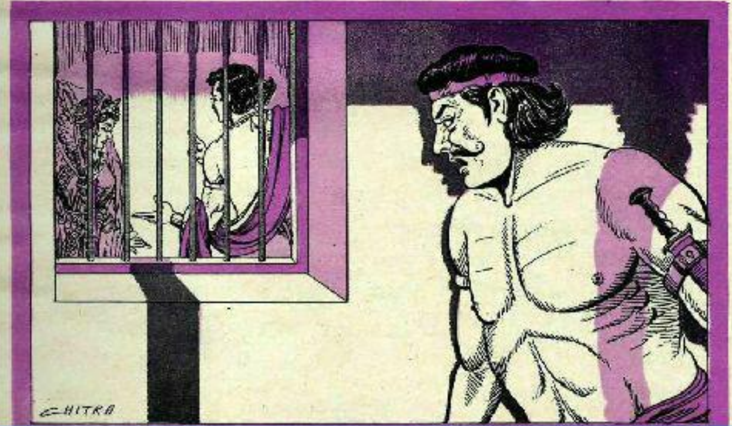
राजकुमारीला उचलून नेण्याची शक्ति असणारे तिघाचौघाहून जास्त तरुण राज-धानीत नव्हते. त्या घटनेच्या वेळी त्या मोजक्या लोकांपैकी कोण कोठे होता ह्या गोष्टीची माहिती प्रचंडने सहजी काढली. फक्त प्रताप कोठे होता हे त्याला कळले नाही. म्हणून त्याच्यावर त्याचा संशय होता.

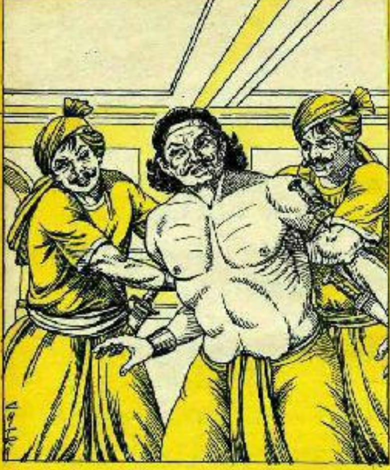
मध्यरात्रीच्या सुमारास प्रचंड प्रतापच्या घरात शिरला. एका खोलीत प्रताप व राजकन्या बोलत असल्याचा आवाज त्याला ऐकू आला.

राजकुमारी म्हणत होती–"माझे तुझ्या-वर प्रेम आहे, हे कसे काय वाटले तुला? प्रचंडला पकडून देणाराशी विवाह करून देण्याचे बाबांनी जाहीर केले होते व ती अट पुरी करणे माझे कर्तव्य होते. अशा परिस्थितीत आणखी कोणावर माझे प्रेम जडणे शक्य तरी होते का?, तू मनाचा गैरसमज करून घेऊन उगाच आपला जीव धोक्यात मात्र घालून घेतलास. तू आजच्या आज मला राजवाड्यात पोचती कर. तू तसे केलेस तर मी तुझ्या विरुद्ध कोणाला काही सांगणार नाही."

"मी तुझ्यावर आपला जीव ओवाळून टाकायला देखील तयार आहे. आज तुला मी असे कसे काय सोडू? तू माझ्याशी लग्न करून घे. महाराज आपल्या दोघांना नक्कीच क्षमा करतील. आता प्रचंड आहे कोठे? तो तर केव्हांच मेला? त्याला आता कोण पकडणार व तुझ्याशी विवाह तरी कोणाचा होणार?" प्रताप तिची समजूत घालीत होता.

त्याच वेळी दाराची कडी वाजली. प्रताप राजकुमारीला अडविण्यासाठी पुढे होणार





तेवढ्यात पुढे जाऊन तिने दार उघडले. प्रचंड पुढे येऊन राजकुमारीला म्हणाला– "मी तुझाच शोध काढीत आलो आहे."

प्रतापने प्रचंडाला जाऊन धरले. दोघांची झटापट सुरू झाली. तो आवाज ऐकून प्रतापचे नोकर धावून आले.

"पकडा याला! हाच प्रचंड आहे." प्रताप नोकरांना म्हणाला. तो म्हणाला ते खरे की खोटे हे कोणालाच माहीत नव्हते. पण तसे बोलल्याने राजकुमारी व राजा दोघांच्या मनाचे समाधान होईल. मात्र प्रचंड मेला आहे अशीच त्याची स्वतःची समजूत होती.

प्रतापच्या नोकरांनी प्रचंडला पकडले. त्याला बरोबर घेऊन प्रताप राजाकडे गेला. त्याच्या बरोबर राजकन्या पण होतीच.

प्रताप राजासमोर प्रचंडला उभा करून म्हणाला–"महाराज, हाच प्रचंड चोर!" राजकन्या परत आलेली पाहून राजा खूष होता. परंतु प्रताप म्हणाला ते ऐकून चकित झाला. त्याने प्रचंडला विचारले– "कोण रे तू?"

"माझे नाव यशवीर आहे, महाराज! मी एक मजूर आहे. मजुरी करून मी मोठ्या कष्टाने पोटाची ही खळगी भरतो." प्रताप म्हणाला.

"हा मनुष्य प्रचंड आहे, ही गोष्ट खोटी आहे." असे सांगून राजकुमारी प्रतापकडे बोट दाखवून म्हणाली–"या माणसाने माझ्या इच्छेविरुद्ध मला उचलून नेले होते. प्रचंड मेला आहे, असे ह्यानेच मला थोड्या वेळा पूर्वी सांगितले होते. मला सोडवून आणणारा वीर हा यशवीर आहे!"

"मी जाहीर केल्या प्रमाणे आपले अर्धे राज्य यशवीरला देणार. मी आपले वचन मोडणार नाही. उद्यां या प्रतापला काय शिक्षा करावयाची ते मी ठरवीन. याला प्रथम कैद करा." राजा म्हणाला.

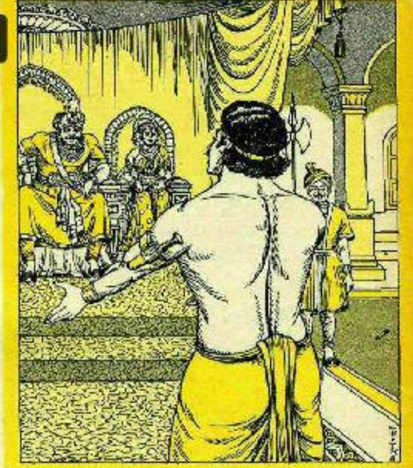
राजाच्या शिपायांनी प्रतापला अटक करून नेले. नंतर प्रचंड राजाला म्हणाला– "मी एक विनंती करावी म्हणतो. आपण प्रचंडला पकडून देणाराशी राजकन्येचा विवाह करून देईन असे जाहीर केले होते. त्याच्या मुळेच कित्येक अन्याय होत आहेत. आपण आपले ते वचन मागे घेतलेत आणि राजकन्येला तिच्या इच्छेप्रमाणे लग्न करायला परवानगी दिलीत तर मी प्रचंड कोण व कोठे आहे हे सांगू शकेन. तो जिवंत आहे व राजधानीबाहेर कोठे ही गेलेला नाही."

"तू खरे बोलतो आहेस का? मग कोठे आहे तो सांग." राजाने विचारले.

"मीच तो प्रचंड आहे, महाराज!" प्रचंड म्हणाला.

राजा चकित होऊन थोडा वेळ त्याच्याकडे पहात राहिला. नंतर म्हणाला–"ठीक! तर तुझ्या राहण्याची मी येथेच व्यवस्था करून देतो. तू जाऊन झोप."

दुसऱ्या दिवशी प्रतापला दरबारात हजर करण्यात आले. राजाने त्याला आयुष्यभर तुरुंगवासाची शिक्षा दिली. त्यानंतर राजाने राजकुमारीला परत आणून देणाऱ्याला अर्धे राज्य देऊन त्याच्याशी तिचा विवाह करून



देण्याचा त्याने निश्चय केला असल्याचे जाहीर केले.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळाने विचारले– "राजा! साऱ्या गोष्टी त्याच्या बाजूला असून प्रचंडने आपले गुपित असे उघड करून कां सांगितले आणि आपल्यावर स्वतःच्या हाताने संकट कां ओढवून घेतले? प्रचंडला पकडून आणून देणाऱ्या प्रतापशी राजकन्येचा विवाह करून न देता प्रचंड बरोबर तिचा विवाह करून कां दिला? या प्रश्नांची उत्तरे माहीत असून तू ती दिली नाहीस तर तुला त्यांचा परिणाम माहीतच आहे, तुझ्या डोक्याची

शंभर छकले होऊन तुझ्याच पायांवर लोळू लागतील."

ते ऐकून विक्रमादित्य म्हणाला—"राजाने केले ते बरोबर होते. राजकुमारी म्हणाली त्यावरून प्रचंडला पकडून आणण्याचे श्रेय प्रतापला देणे इष्ट नाही, हे राजाने ओळखले होते. प्रचंडला पकडून आणण्याचे श्रेय प्रचंडलाच दिले पाहिजे. म्हणून राजाने राजकन्येचा विवाह त्याच्याशीच करून देण्याचे ठरविले. कदाचित प्रचंडने सांगितल्याप्रमाणे, त्याला पकडून देणाराशीच राजकन्येचा विवाह होईल, ही अट राजाने काढून घ्यावी व राजकन्येला तिच्या इच्छेप्रमाणे विवाह करण्यास परवानगी द्यावी असे सांगितले त्यावरून कदाचित राजकन्येची इच्छा त्याच्याशीच विवाह करण्याची असावी असे राजाला वाटले असेल. राजकन्येला परत आणून पोंचती केल्याचे श्रेय प्रचंडला होते. म्हणून त्याला अर्धे राज्य देणे आवश्यक होते. अर्ध्या राज्याचा जो अधिकारी, म्हणजे बरोबरीचा राजा त्याला कैद करणे राजाला कसे काय शक्य झाले असते? प्रचंड स्वतःच प्रगट झाला, त्याला पण कारण होतेच. राजा त्याच्या विषयी जास्त माहिती काढण्याचा प्रयत्न करील तेव्हां त्याला आपले गुपित माहिती होईल असे देखील प्रचंडला वाटले. याशिवाय असे दिसले की प्रचंडच्या मनात सुद्धा राजकुमारीशी विवाह करण्याची इच्छा होती. नाहीतर राजकुमारी नाहीशी झाल्याचे ऐकून शोधार्थ आपला जीव धोक्यात द्यायला तो तयार झाला नसता. फक्त राज्यलोभाने तो असा बाहेर आला नसता. त्याने राजकुमारीच्या सुखासाठी आपला जीव धोक्यात घालायला मागे पुढे पाहिले नाही.'

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला व झाडाच्या फांदीला जाऊन लोंबकळू लागला.





सिंदबादच्या सफरी

सिंदबादला समुद्राच्या प्रवासाचा वीट आला होता. तो उतारवयाकडे वळला होता. आयुष्यात अनेक तऱ्हेच्या हाल अपेष्टा त्याने सहन केल्या होत्या. व्यापारात त्याला अलोट संपत्ती मिळाली होती. बगदाद शहरात सर्वात मोठा श्रीमंत म्हणून त्याची कीर्ती होती. खलीफाशी त्याची मैत्री होती. खलीफा करमणुकीसाठी सिंदबादला बोलावून घेई व त्याच्या प्रवासाची रसभरीत वर्णने ऐके. अशा स्थितीत त्याला पुन्हां प्रवास करण्याची व आपला जीव धोक्यात घालण्याची इच्छाच उद्भवणे शक्य नव्हते. त्याला मुला बाळांबरोबर उरलेले आयुष्य आरामात घालवावे असेच वाटे.

परंतु त्याला स्वतःच्या इच्छेविरुद्ध आणखी एका सफरीवर जावे लागले. खलीफा हारूनुल रशीद यांनी त्याला भेटायला येण्यासाठी निरोप पाठविला. सिंदबाद आल्यावर खलीफा त्याला म्हणाले—"सिंदबाद! मी इथियोपियाच्या राजाच्या पत्राचे उत्तर पाठवावे म्हणतो. नजराणा म्हणून मी काही वस्तु निवडून पण ठेवल्या आहेत. हा नजराणा तू स्वतः माझ्या वतीने सादर करावा असे मला वाटते. तू भेटलास तर त्यांना पण किती आनंद होईल!"

आता मला सफरींचा कंटाळा आला आहे, असे सिंदबाद मान वर करून खलीफांसमोर कसे काय सांगणार? म्हणून तो प्रवासाला तयार झाला.

खलीफांनी त्याला प्रवासखर्चासाठी दहा हजार दीनार दिले. इथियोपियाच्या राजाच्या नावी एक पत्र व नजराणा तयार करवून सिंदबादला दिला. खलीफांनी दिलेल्या नजराण्यात एक लाल मखमली गालीचा, शंभरावर रेशमी ठाणं, श्वेत रत्नांनी मढवलेली एक सुरई व अस्सल अरबी

सातवी सफर



जातीचे घोडे वगैरे वस्तू होत्या. सिंदबाद त्या सर्व वस्तू घेऊन बसऱ्याला आला. एका जहाजात बसून इथियोपियाला निघाला. जहाजाचा प्रवास तीन महिन्यांचा होता. नजराणा पाहून व पत्र वाचून इथियोपियाचा राजा फार खूष झाला. त्याने खलीफाच्या सौजन्याबद्दल व उदार विचारांबद्दल खलीफांची फार प्रशंसा केली. इथियोपियाच्या राजाने सिंदबादला त्याच्याच राज्यात कायम राहण्यासाठी फार आग्रह केला. परंतु त्याने परत स्वदेशी जाण्याची इच्छा दर्शवल्यावर खलीफांना अनेक वस्तू भेट म्हणून देऊन त्याला निरोप दिला.

सिंदबाद इथियोपियाच्या राजाचा निरोप घेऊन बसऱ्याला निघाला.

वारा अनुकूल होता, म्हणून प्रवास सुखाचा वाटला. वाटेत सीन नावाचे बेट होते. तेथे व्यापाऱ्यांनी खरेदी विक्री करून घेतली. जहाज पुढल्या प्रवासाला निघाले. एका आठवड्यानंतर जोराचा पाऊस पडू लागला. माल भिजू नये म्हणून मेणकापड मालावर टाकण्यात आले.

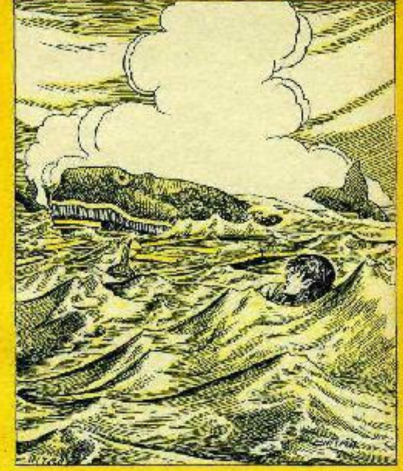
तांडेल दांडीवर चढून उतरून खाली आला तेव्हां त्याचा चेहरा पांढरा फट्ट पडला आणि तो कपाळ बडवून दाढीचे केस ओढू लागला. सर्व त्याच्या चारीबाजूला घोळका करून उभे राहले व त्याला घाबरण्याचे कारण विचारू लागले.

तो म्हणाला–"अल्लाजवळ जीवदान मांगा! आज आपल्याला कोणी वांचवू शकणार नाही. आपण वाट चुकून धोक्याच्या जागी समुद्रात येऊन पोचलो आहो.

नंतर एकदां तपकीर ओढून कोणते तरी पुस्तक वाचून म्हणाला–"नको तेच झाले, पहा. समोर दिसणारा समुद्रतट फार भयंकर आहे. या समुद्रात सबंध जहाज गिळू शकणारे मोठमोठे देवमासे आहेत. त्या काठावर क्रूर प्राणी आहेत. मला जे काही सांगायचे होते, ते मी सांगितले, त्या पुढे प्रत्येकाच्या भाग्यात जे असेल तेच होणार."

तांडेलाचे बोलणे, जेमतेम संपले असेल, जहाजाला एकदम एक मोठा धक्का बसला. प्रवाश्यांचा जीव खालीवर होऊ लागला. समुद्रात मोठमोठ्या लाटा येऊ लागल्या. तीन देवमासे समुद्रात तांडव करीत होते. एका देवमाशाने 'आ' पसरून जहाज गिळलेच की. पण त्यापूर्वी सिंदबादने पाण्यात उडी मारली होती. त्यानंतर तिन्ही मासे आल्या वाटेने निघून गेले.

देवमासा गलबत गिळत असता एक फळी फुटून पाण्यात पडली. सिंदबाद त्याच फळीवर बसून पायाने वल्हवीत एका बेटावर येऊन पोचला. त्या बेटावर पुष्कळ फळझाडे होती. सिंदबादला बेटावर एक नदी पण दिसली. त्या नदीचा ओघ फार जोराचा होता. ही नदीच शेवटी आपल्याला वांचविणार असे सिंदबादला वाटले. नाहीतर त्या संकटांतून वांचणे शक्यच नाही. मागच्या सफरीत एका नदीच्या प्रवाहामुळेच त्याचे रक्षण झाले होते ते त्याला आठवले. म्हणून त्याने झाडाच्या फांद्या तोडून त्या जंगली



वेलींच्या साह्याने एकीला एक जोडून बांधल्या व एक जुजबी नाव तयार केली. त्या नावेत बसून प्रवाहाच्या दिशेने नाव नेईल तिकडे जाऊ लागला. नाव बाणासारखी वेगाने चालू लागली.

पाण्याला ओढ जास्त जास्त वाढू लागली. पाण्यातून फेस निघत होता. दुरून वाऱ्याचा एक विचित्र आवाज ऐकू येत होता. समोर एका जागी नदी एकाएकी अदृश्य झाल्यासारखी सिंदबादला दिसली. तेथे एखादा धबधबा असावा असे त्याला वाटले. कारण नदीचा धबधबा खोल पडताना जसा आवाज येतो तसाच आवाज होत होता. आतां



आपण या धबधब्यात नावेबरोबर कोसळणार व आपल्याला कपाळ मोक्ष मिळणार असे त्याला वाटले. त्याने अल्लावर भरंवसा ठेवून डोळे मिटले आणि नावेला पोटाशी घट्ट आवळून धरून पडून राहिला. नाव धबधब्यापर्यंत पोचल्याचे त्याला कळले होते. परंतु आश्चर्य म्हणजे नाव एकाएकी एका जागी एकदम थांबली.

त्याने आश्चर्य चकित होऊन डोळे उघडून पाहिले. तो नावेसकट एका जाळ्यात सापडला होता. जाळे टाकणारे नदीच्या काठावर बसले होते. त्यांनी नाव काठावर ओढून आणली.

सिंदबाद थंडीने थरथर कांपत किनाऱ्यावर निश्चेष्ट पडून होता. एक पांढरी दाढी असलेल्या मनुष्याने जवळ येऊन त्याच्या अंगा खांद्यावर हात फिरवीत सिंदबादच्या अंगावर एक लोकरीचे पांघरूण टाकले. नंतर त्याने सिंदबादचे अंग चोळले.

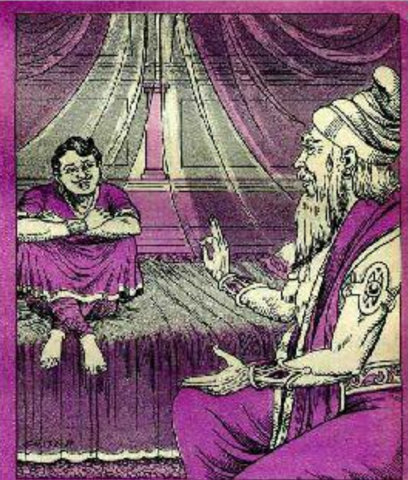
म्हाताऱ्याने केलेल्या शुश्रूषेमुळे सिंदबादच्या अंगात हळूहळू उष्णता येऊ लागली. तो उठून बसला, परंतु त्याच्या तोंडातून शब्द उमटत नव्हता. त्या परिस्थितीत म्हातारा सिंदबादला आंघोळीच्या खोलीत घेऊन गेला. त्याच्या अंगाला सुगंधी द्रव्ये व तेले चोळून त्याला छान आंघोळ घातली आणि घरात घेऊन जाऊन त्याला जेवायला वाढले. म्हाताऱ्याने व त्याच्या घरच्या सर्व लोकांनी सिंदबादला मोठ्या प्रेमाने वागविले. म्हाताऱ्याच्या गैर हजेरीत देखील त्या म्हाताऱ्याचे नोकर सिंदबादच्या सेवेला हजर असत. सिंदबाद त्या म्हाताऱ्याच्या घरी तीन दिवस राहिला. तीन दिवसात सिंदबादची तब्येत उत्तम सुधारली. चवथ्या दिवशी म्हाताऱ्याने सिंदबादला विचारले–"तुला काही कष्ट असेल तर सांग. अल्लाच्या मेहरबानीने मी त्या वेळी तेथे होतो आणि तुला वांचवू शकलो. कोण तू? कोणत्या देशात राहणारा?"

सिंदबादने म्हाताऱ्याचे मनःपूर्वक आभार मानले आणि थोडक्यात आपली करुण कहाणी सांगितली. पुष्कळ वर्षांनंतर व्यापारासाठी नव्हे तर खलीफाच्या हुकमाचे पालन करण्यासाठी त्याने तो प्रवास केला होता. व्यापारासाठी पण थोडा माल घेऊन निघाला होता. म्हातारा म्हणाला–"असे असेल तर तू आपला माल विकून टाक. त्या मालाला चांगली किंमत येईल."

सिंदबाद म्हातारा म्हणाला ते ऐकून चकित झाला. तो कोणत्या मालाची गोष्ट विचारीत आहे, हे त्याला कळेना. कारण त्याच्या जवळ तर माल नव्हताच. तरी सिंदबादने आपले आश्चर्य उघड दर्शविले नाही व म्हणाला–"ठीक आहे, पाहतो."

"उशीर कशाला? चल बाजारात. चांगली किंमत मिळेल. चल चवकशी करू, किंमत मिळाली नाही तरी हरकत नाही. माल माझ्या कोठारात पडून राहील." म्हातारा म्हणाला.

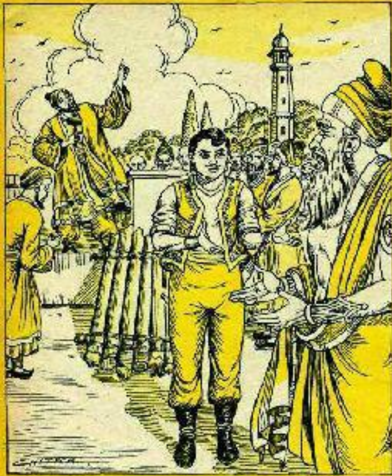
"आपली मर्जी! आपण म्हणाल ते कबूल! मी आपला पाहुणा आहे. मला विचारण्याची गरजच काय? आपल्याला वाटेल ते करावे." सिंदबाद शांतपणे म्हणाला.



दोघे बरोबर बाजार पेठेत गेले. तेथ आपली जुजुबी नाव पाहून सिंदबादला आश्चर्य वाटले. ती नाव दलाल व व्यापारी लक्षपूर्वक पहात होते. एक व्यापारी म्हणाला–"काय पण सुंदर चंदन आहे? असला उत्तम माल मी यापूर्वी कोठे पाहिला नाही."

तेव्हां, त्याची जुजुबी नाव चंदनाच्या लाकडांची होती हे सिंदबादच्या लक्षात आले. पण त्याने आश्चर्याची एक रेखा देखील तोंडावर दिसू दिली नाही.

त्याच्या नावेचा लिलाव होऊ लागला. बोली एक हजार दीनारांपासून सुरू झाली



व दहा हजारांपर्यंत वाढत गेली. लिलाव करणाऱ्याने सिंदबादकडे वळून पाहून विचारले–"दहा हजाराची बोली मान्य करायची का?" परंतु सिंदबादने नकारार्थी मान हलविली.

तेव्हां म्हातारा सिंदबादला म्हणाला–"हे पहा, सिंदबाद! याहून जास्त किंमत मिळेलसे मला वाटत नाही. पाहिजे तर मी शंभर दीनार जास्त देऊन विकत घेतो."

"तुम्हांलाच हवी असेल तर मी तरी नकार कसा काय देणार?" सिंदबाद म्हणाला. नोकरांनी म्हाताऱ्याच्या कोठारात नाव नेऊन ठेवली. म्हाताऱ्याने दहा हजार एकशे दीनार एका पेटीत ठेवून सिंदबादला दिले. जेवायला बसल्यावर बोलतां बोलतां म्हातारा म्हणाला–"मुला! मला मुलगा नाही. माझ्याजवळ अलोट संपत्ती आहे. मी मोठमोठ्या हुद्यांवर कामे केली आहेत. मला एकच एक मुलगी आहे. तू तिच्याशी लग्न करून घ्यायला तयार झालास तर माझ्या या अलोट संपत्तीचा वारस तूच होशील."

"मी आपल्या इच्छेविरुद्ध काही एक करणार नाही." सिंदबादचा कंठ भरून आला होता.

लगेच म्हाताऱ्याने काजी व साक्षीदारांना बोलावून आणविले आणि त्या सर्वांच्या समक्ष आपल्या मुलीचे लग्न सिंदबादशी करून दिले. म्हाताऱ्याची मुलगी फार सुंदर होती. तिच्या अंगावर मूल्यवान वस्त्रालंकार होते. त्या मुलीबरोबर सिंदबादने पुष्कळ दिवस आनंदाने संसार केला.

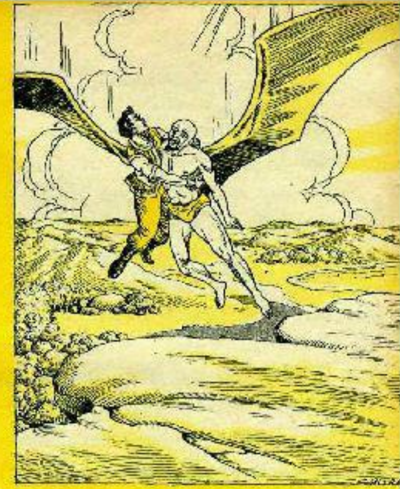
पुढे काही दिवसांनी सिंदबादचा म्हातारा सासरा वारला. सिंदबादने थाटामाटाने त्याची अंत्येष्टी क्रिया संपूर्ण केली. म्हाताऱ्याच्या सर्व संपत्तीला तोच वारस होता. म्हणून तोच त्या प्रदेशाचा प्रमुख

नेमला गेला. त्याने त्या देशाच्या रीतिरिवाजांप्रमाणे प्रजेचे पालन केले.

त्या गावात दरवर्षी एक विचित्र गोष्ट घडे. प्रत्येक वर्षी वसंत ऋतुत एका दिवशी त्या देशाच्या रहिवाशांना पंख फुटत. दिवस भर ते आकाशात विहार करीत. फक्त बायकां मुलांना पंख फुटत नसत. ते गावातच जमिनीवर रहात.

आता असे झाले की सर्व पुरुषांना पंख फुटले. पंख फुटले नाहीत ते एकट्या सिंदबादला. म्हणून सर्व पुरुष आकाशात विहार करू लागले तेव्हां तो एकटा बायकांमुलांबरोबर जमिनीवरच राहला. त्याने अनेकांना विचारले की त्यालाच कां नाही पंख फुटले? परंतु कोणी त्याला उत्तर दिले नाही.

त्याने एका व्यापाऱ्याला एक मोठी रक्कम कर्जाऊ दिली होती. त्याला तो म्हणाला–"मला तू आपल्याबरोबर आकाशात उडवून घेऊन जा." त्या प्रमाणे सिंदबादने त्या व्यापाऱ्याच्या अंगाला स्वतःला बांधून घेतले आणि त्याच्या बरोबर आकाशात उडू लागला. तेव्हां स्वर्ग जवळ आल्यासारखे त्याला वाटले. त्याला गंधर्वांचे गाणे ऐकू येऊ लागले.



तो आनंदाच्या भरात ओरडून म्हणाला–"अल्ला! तुझी लीला अगाध आहे!"

दुसऱ्या क्षणाला सिंदबाद त्या व्यापाऱ्याबरोबर दगडासारखा वेगाने जमिनीकडे खाली जाऊ लागला. परंतु सुदैवाने दोघे एका डोंगराच्या शिखरावर सुखरूप उतरले, व्यापारी रागाने एकदा सिंदबादकडे पाहून पुन्हां आकाशात उडू लागला.

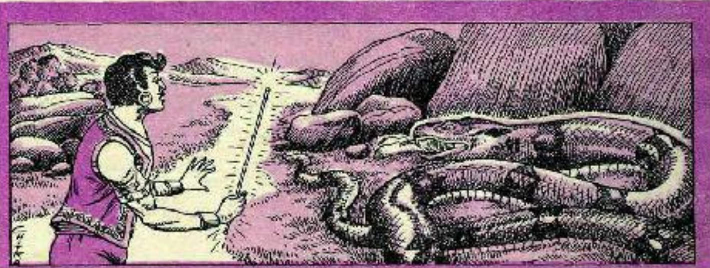
सिंदबाद पश्चात्ताप करूं लागला. त्याला काय करावे, हे सुचेना. त्याच वेळी दोघे तरुण सिंदबादकडे येत असलेले त्याला दिसले. त्यांच्या हातात सोन्याच्या काठ्या होत्या. सिंदबादने त्यांना एक दोन प्रश्न

विचारले. पण त्यांनी त्याला काहीच उत्तर दिले नाही. एकाने आपल्या हातांतली सोन्याची काठी सिंदबादच्या हातात देत एका विशिष्ट दिशेने चालण्यास सांगितले. सिंदबाद त्या प्रमाणे काही बोलल्याशिवाय त्या दिशेने निघाला तेव्हां त्याला एक भयंकर दृश्य दिसले. एक अजगर एका माणसाला गिळीत होते. त्याने त्या सापाला त्या काठीने मारले. साप मेला. सिंदबादने त्या माणसाचा जीव वांचविला. तो मनुष्य दुसरा तिसरा कोणी नसून सिंदबादला आकाशात उडवून घेऊन जाणारा व्यापारीच होता. तो म्हणाला–"क्षमा करा हो मला! तुम्ही माझा जीव वांचविलात. मी तुम्हांला त्या डोंगरावर एकटा सोडून रागारागाने निघून गेलो होलो. त्या बद्दल क्षमा करा. तुम्ही एका नावाचा उल्लेख केला होता त्यामुळे माझी उडण्याची शक्तीच नष्ट झाली होती. आम्ही त्या नावाचा कधी उच्चार करीत नाही."

"मी यापुढे ते नाव पुन्हा घेणार नाही. तू मला माझ्या घरी पुन्हां पोचता कर." सिंदबाद म्हणाला.

त्या गावचे लोक भुतांचे वंशज आहेत. ती गोष्ट सिंदबादला त्याच्या बायको कडूनच कळली होती. त्याच्या बायकोच्या सांगण्यावरून सिंदबादने त्याच्याकडे होती नव्हती तेवढी स्थावर संपत्ति विकून टाकली. त्याने ते पैसे खर्च करून एक गलबत विकत घेतले आणि ते आपल्या बरोबर घेऊन त्या गलबतात बसून तो बगदादला परत आला.

सिंदबाद स्वदेशी सुखरूप आल्याचे कळल्यावर त्याची मित्रमंडळी व नातेवाईक मंडळी त्याला भेटायला आली. त्यांच्यासमोर त्याने शपथ घेतली की तो पुढे कधी समुद्रावर प्रवासाला जाणार नाही आणि आपल्या प्रतिज्ञेप्रमाणे कधी त्याने प्रवास केला नाही. (संपूर्ण)





आंडकुक्क

एक लाकूडतोड्या होता. त्याची बायको एक मोठी खाष्ट बाई होती. नवऱ्याला कुत्र्यासारखी ती वागवीत असे. लाकूडतोड्याची मिळकत ती गडप करून टाकी. ती आपल्या नवऱ्याला पोटभर खायला पण घालीत नसे. कधी तो वरणात जास्त मीठ पडल्याचे सांगे तर ती दुसऱ्या दिवशी मीठ घालीतच नसे.

अशा खाष्ट बायकोबरोबर संसार करणे अशक्य झाले तेव्हां त्याने आत्महत्या करण्याचे ठरविले. परंतु गळयाला फांस लावून घ्यायला घरात दोरीसुद्धा नव्हती. विकत घ्यावी म्हणावे तर जवळ पैसे नव्हते. म्हणून त्याने एक एक पैसा बायकोची नजर चुकवून जमा करायला सुरवात केली. परंतु त्याच्या बायकोने त्याची ती 'चोरी' सुद्धां पकडली. म्हणाली–"कोठून आले रे इतके पैसे तुझ्या जवळ? तू माझ्या नजरेआड हे पैसे कां जमा करून ठेवीत होतास? गुत्त्यावर ताडी पिण्यात उडविण्याचा विचार तर नाही?"

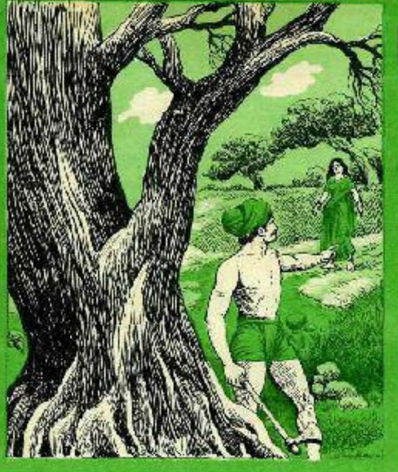
"तसे काही नाही ग! एक दोर विकत घेऊन गळयाला फांस लावून घ्यावा म्हणतो." लाकुडफोड्याने ते सांगून टाकले.

ते ऐकून बायको तोंडाला आले ते नवऱ्याला बोलली. तेव्हां या बायकोबरोबर दिवस काढणे कठीण आहे, असा विचार करून लाकूडफोड्या दुसऱ्या दिवशी उजाडण्यापूर्वीच जंगलाच्या वाटेने डोंगराळ प्रदेशात निघून गेला.

नवऱ्याला निघून जातांना बायकोने पाहिले. ती त्याच्या पाठोपाठ निघाली.

लाकूडफोड्याला बायको पाठलाग करीत येत असल्याचे कळले. देव मला या बायकोच्या कचाट्यातून सुटका देणार नाही का? तो फार दुःखी झाला.

पां. ना. मोकाशी



लाकूडफोडया एका जागी थांबला आणि कुऱ्हाड घेऊन लाकडे तोडू लागला. आपण पळून जात नसून लाकडे तोडायला निघालो होतो, हे त्याला दाखवायचे होते.

लाकूडफोडयाची बायको पण महा वस्ताद होती. जंगलात कसला तरी पाला किंवा औषधाची मुळी शोधत ती फिरत असल्याचे दाखवीत होती. लाकूडफोडयाला एका एकी त्याची बायको एका जुन्या पडक्या विहिरी-कडे जात असलेली दिसली. त्या विहिरीच्या कडेला कांटेरी झुडपे व गवत उगवलेले होते. त्यामुळे तेथे विहीर असेल असेदेखील कोणाला कळण्यासारखे नव्हते. त्या विहिरीत पडून ती मेली तर तिची पीडा परस्पर मिटेल असे लाकूडफोडयाला वाटले. परंतु तो स्वभावाने मायाळू होता. तो मोठ्याने ओरडून तिला म्हणाला–"तिकडे एक पडकी विहीर आहे, पुढे जाऊ नकोस!"

आपल्याला भीती दाखवून घरी परत पाठविण्यासाठी तिचा नवरा खोटेच काही तरी सांगत असावा असे तिला वाटले व ती हट्टाने पुढे गेली आणि विहिरीत पडली.

"आपल्या पापाची फळे भोग!" असे म्हणत लाकूडफोडया कुऱ्हाड खांद्यावर टाकून घरी निघून गेला. रात्रभर त्याला शांत झोप आली.

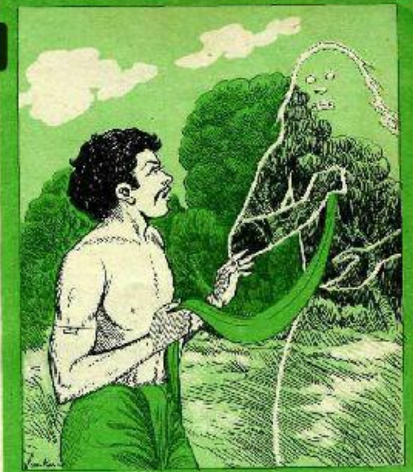
परंतु दुसऱ्या दिवशी उठल्याबरोबर त्याचे मन त्याला खाऊ लागले. ती किती भांडखोर असली तरी देवाला साक्षी ठेवून आपण तिच्याशी लग्न केले आहे. तिला त्या संकटातून वांचविणे हे आपले कर्त्तव्य आहे. असा विचार करून तो त्या विहिरीकडे निघाला. त्याने विहिरीत डोकावून पाहिले. पण त्याला आत कोणी दिसले नाही. त्याने आपले उपरणे विहिरीत सोडले व म्हणाला–"अग ए! माझे हे उपरणे घट्ट धरून ठेव! मी तुला बाहेर ओढून काढीन!" असे सांगून त्याने उपरणे आत सोडले.

परंतु विहिरीतून त्याला काहीच उत्तर मिळाले नाही. तरी विहिरीत सोडलेले उपरणे जड वाटू लागले तेव्हां त्याने ते वर ओढले.

उपरणे वर आल्यावर त्याला त्याची बायको दिसली नाही. तिच्या ऐवजी एक पिशाचीण उपरणे धरून वर आली. तिला पाहून त्याला भोंवळ आल्यासारखे झाले. पिशाचीण लाकुडफोडयाला म्हणाली–"भिऊ नकोस! तू आज केवढे मोठे पुण्यकार्य केले आहेस त्याची तुला कल्पना-देखील नसेल. मी एका मोठ्या संकटातून वांचले. मी तुझे हे उपकाराचे ऋण फेडण्याचा प्रयत्न करीन."

"मी उपकार केला? तो कसा काय?" लाकूडफोडयाने घाबरत चकित होऊन विचारले.

"मी काय सांगू? मी कित्येक वर्षां-पासून या विहिरीत पडून होते. पण मला कधी कोणी त्रास दिला नाही. काल एका भयंकर भांडखोर बाईशी माझी गाठ पडली. ती भेटली तेव्हांपासून माझ्या मनाला शांती नव्हती. तू मला देवासारखा



पावलास व आज माझे रक्षण केलेस! तुला माहीतच असेल, या देशाच्या राजाची मुलगी अप्सरेसारखी सुंदर आहे. मी तिच्या मानेवर जाऊन बसते. राजा तिच्या मानेवरचे भूत उतरविण्यासाठी मंत्रतंत्र व औषधोपचार करील. पण त्याला त्यात यश येणार नाही. राजा हताश होऊन गेला की तू त्याच्याकडे जाऊन, तू भूत उतरवून द्यायला तयार असल्याचे सांग. भूत उतरविण्याच्या कामी मी तुला मदत करीन. राजा तुला त्या उपकाराबद्दल काही तरी बक्षिस देईल. समजले?" पिशाच्चिणीने विचारले.

"पण पिशाचिणीला उतरवायचे कसे हे मला कोठे माहीत आहे?" लाकूडफोड्याने विचारले.

"तू आल्याबरोबर मी राजकन्येच्या मानेवरून पळून जाईन. तू एखाद्या मोठ्या मांत्रिकासारखा आव आणून मंत्र म्हणू लाग." पिशाचीण म्हणाली.

लाकूडफोड्या आनंदाने घरी निघून गेला. पिशाचीण राजवाड्याकडे निघाली. लाकूडफोड्याच्या बायकोचे काय झाले, कोणी विचारपूस सुद्धा केली नाही.

पिशाचीण तिकडे, राजकन्येच्या मानेवर जाऊन बसली. राजकुमारी मोठ्याने ओरडून डोके आपटू लागली. काही वेळाने ती बेशुद्ध होऊन पडली तेव्हां दासींनी तिला एका पलंगावर नेऊन निजविले.

राजाने राजवैद्यांना बोलावून इलाज करायला सांगितले. पण काही फायदा झाला नाही. नंतर राजाने मांत्रिकांना बोलाविले. पण मांत्रिकांचे प्रयत्न पण फुकट गेले. राजकुमारीच्या मानेवरचे भूत कोणीच उतरवू शकले नाही.

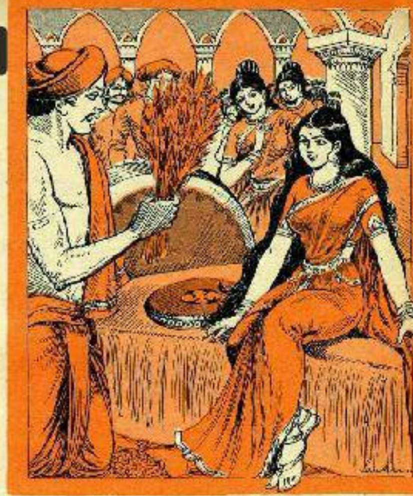
राजाने त्यानंतर काही ज्योतिष्यांना निरोप पाठवून बोलाविले. त्यांनी पंचांग पाहून मुलीची जन्मकुंडली पण पाहिली. त्यांनी वेदोक्त पद्धतीने शांत करविली. परंतु ते सर्व प्रयत्न पण फुकट गेले. आता राजाने शेवटचा उपाय म्हणून राज्यभर दवंडी पिटविली की जो कोणी राजकुमारीचे भूत उतरवून देईल त्याच्याशी राजकन्येचा विवाह करून देण्यात येईल. या शिवाय तोच गादीला वारस पण होईल."

लाकुडफोड्याला बायको निघून गेली, त्या दिवसापासून शांती मिळाली होती. त्याची गरीबी त्याला कधी सोडणार नव्हतीच. परंतु एका भांडकुदळ बायकोच्या कचाट्यातून सुटका मिळाल्याबद्दल त्याला फार आनंद झाला होता. त्या आनंदात तो, त्याला पिशाचिणीने जे काही सांगितले होते ते सर्व विसरून गेला होता.

अशा स्थितीत त्याने दवंडी ऐकली तेव्हां त्याला सर्व आठवले. तो दवंडी पिटणाऱ्याला म्हणाला—"मी राजकुमारीचे भूत उतरवून तिची तब्येत ठीक करून देतो. तिचा जीव धोक्यात आहे, तू मला ताबडतोब राजाकडे घेऊन जा."

लाकूडफोड्याला त्यांनी राजवाड्यात नेले. हा गरीब लाकूडफोड्या राजकन्येचा इलाज काय करणार, असे राजाला वाटले. तरी पाहू या, असा विचार करून राजाने त्याला होकार दिला.

लाकूडफोड्याला राजकन्येच्या महालात नेण्यात आले. पाणी मागवून त्याने हातपाय धुवून हातात पाणी घेतले व मंत्र म्हटल्यासारखे दाखविले. ओठातल्या ओठात त्याचे पुटपुटणे ऐकून सर्वांना तो खरोखरच मांत्रिक असावा असें वाटले. त्याने राजकन्येच्या कपाळावर व गालावर हात फिरवून हात झाडले, त्याबरोबर राजकन्या उठून बसली आणि चारीबाजूला बसलेल्या लोकांकडे चकित होऊन हसू लागली. तिला काही झालेच नव्हते असे सर्वांना वाटले. राजवाड्यातल्या



लोकांना त्यामुळे जो आनंद झाला तो काय वर्णावा?

राजाने वचन दिल्याप्रमाणे लाकुडफोड्याला उत्तमोत्तम वस्त्राभूषणे देऊन एक मोठी मेजवानी दिली आणि राजकन्येचा लाकुडफोड्याशी विवाह करून दिला.

राजकुमारीच्या संगतीत लाकूडफोड्याच्या आयुष्यात एकदम बदल झाला. त्याला तेथे स्वर्ग मिळाल्यासारखे सुख मिळाले. पहिल्या बायकोने त्याला जे कष्ट दिले होते ते तो जणूंकाही विसरून गेला.

राजकुमारीला सोडून पिशाचीण शेजारच्या आणखी एका राजकन्येच्या मानेवर

बसली. ते भूत उतरविण्याचे अनेक प्रयोग करून त्या देशाचा राजा हताश झाला. तेव्हां त्याला आपल्या शेजारच्या राजाच्या राजकन्येचे भूत एका माणसाने उतरविल्याचे आणि राजाने त्याच्याशी आपल्या त्या मुलीचे लग्न करून दिल्याचे कळले.

त्याने लाकूडफोडयाच्या सासऱ्याकडे दूत पाठवून मुलीचे भूत उतरविण्यासाठी आपल्या जांवयांना पाठवावे अशी विनंती केली. राजाचा दूत म्हणाला–"महाराज! आमच्या महाराजांनी आपल्या जांवयाशी द्वितीय पत्नी म्हणून आपल्या कन्येचा विवाह करून देण्याचे कबूल केले आहे."

सासऱ्याच्या आज्ञेप्रमाणे लाकूडफोडया शेजारच्या राजाकडे गेला. तो हातपाय धुवून मंत्र म्हटल्यासारखे पुटपुटला आणि त्याने राजकन्येच्या कपाळावर हात फिरविला.

या खेपेस पिशाचीण पळून गेली नाही. गुप्तपणे तिने लाकूडफोडयाच्या कानात सांगितले की मी उपकाराची फेड केली आहे. मी या राजकुमारीला सोडून जाणार नाही. तू हट्टच धरलास तर मी हिला सोडून जाईन व तुझ्या बायकोच्या अंगात शिरून बसून तुझी खोड मोडीन."

लाकूडफोडया म्हणाला–"या राजकन्येशी माझा काही एक संबंध नाही. तुला पाहिजे तर तू माझ्या बायकोला धर. मी आपल्या पहिल्या बायकोपासून स्वतःचा बचाव व्हावा म्हणून तर एका राजकन्येशी लग्नाला तयार झालो. ती भांडकुदळ विहिरीतून निघून माझा शोध काढीत इकडे सुद्धा आली आहे."

पिशाचीण लाकूडफोडयाचे बोलणे संपण्यापूर्वीच तेंथून गेली होती. ती कोठे गेली, पुढे कोणाच्या मानेवर जाऊन बसली हे कळले नाही.

लाकूडफोडयाचा विवाह दुसऱ्या राज-कन्येशी झाला. दोन्ही राजकन्येबरोबर त्याचे पुढील आयुष्य सुखाने गेले.





अंड्यांची किंमत

एक तरुण नोकरीच्या शोधार्थ आपल्या गावाहून निघाला. संध्याकाळच्या सुमारास तो एका गावी येऊन पोचला. एका म्हातारीच्या घरी जाऊन म्हणाला–"काकी! मला फार भूक लागली आहे. मी फार दुरून आलो आहे, काही तरी खायला द्या."

"बाळ! तू अशा वेळी आला आहेस की तुला खायला द्यायला घरात काही उरले नाही रे! सहा अंडी आहेत. पाहिजे तर ती उकडून देते." ती म्हातारी म्हणाली.

तो तरुण मुलगा त्या गोष्टीस कबूल झाला. म्हातारीने सहा अंडी उकळून त्याला खायला दिली. त्याची भूक भागली. त्याने तिला विचारले–"काकी! अंड्यांची किंमत काय देऊ?"

"अरे! तू काय देणार? एक पै दे पाहिजे तर!" म्हातारी म्हणाली.

"माझ्याजवळ सोन्याचे एक नाणें आहे. तुझ्याकडे त्याची मोड मिळेल का?" त्याने विचारले.

"अरे! मी एक गरीब म्हातारी! माझ्याकडे इतके पैसे कोठून येणार? तू परत येते वेळी आठवण ठेवून दिलेस की पुरे!" म्हातारी म्हणाली.

तो तरुण पुढे निघाला. कित्येक देश फिरत फिरत समुद्र पार करून एका बेटात येऊन पोचला. तेथे त्याने व्यापार करून अलोट पैसा मिळविला. कित्येक वर्षानंतर तो स्वदेशी परतला तेव्हां त्या म्हातारीच्या गावी आला आणि तांब्याची एक पै काढून म्हातारीला अंड्याची किंमत देऊ लागला.

म्हातारी हुशार बाई होती. तिने दोन तीन मिनिटांच्या बोलण्यावरूनच तो पुष्कळ श्रीमंत झाला असल्याचे ओळखले व

म्हणाली–"बाळ! अंड्यांचा हिशोब कोठे एक दमडी असतो का?

त्या तरुणाने चकित होऊन विचारले–"हिशोब बिशोब कसला काकू?"

"तू त्या दिवशी जी सहा अंडी खाल्लीस ती तू तशीच ठेवून दिली असतीस तर त्यांची सहा कोंबडी झाली असती त्यांनी पुन्हां अंडी दिली असती. त्या अंड्यांच्या पुन्हां कोंबड्या झाल्या असत्या. अशा प्रकारे हिशोब करीत गेलो तर पांच सहा लाख तरी अंडी नक्कीच होतील. मला अंदाजे एक हजार सोन्याची नाणी दे आणि हिशोब पुरा कर, संपले." म्हातारीने हिशोब सांगितला.

"काकी! मी इतके पैसे कोठून आणू हो?" त्या तरुणाने विचारले.

म्हातारीने न्यायाधिशाकडे जाऊन फिर्याद केली की या तरुणाकडून मला एक हजार सोन्याची नाणी मिळाली पाहिजेत, पण त्याने साफ नकार दिला आहे.

न्यायाधिशाने शिपायांना पाठवून त्या तरुणाला बोलावून घेतले. त्याला कैदेत ठेवून घेऊन दुसऱ्या दिवशी निकाल देतो असे सांगितले.

दुसऱ्या दिवशी या तरुणाला जेव्हां पुन्हां न्यायालयात बोलाविण्यात आले तेव्हां दुसऱ्या एका तरुणाने जवळ



येऊन त्याला म्हटले–"अहो, मी आतांच न्यायाशास्त्राचा अभ्यास केला आहे. आपल्या तर्फे वकीलपत्र घ्यायला मला संधी द्यावी."

त्या तरुणाला आश्चर्यंच वाटले. म्हणाला–"मला त्यात काही हरकत नाही."

थोड्या वेळाने न्यायाधिशाने वादी प्रतिवादींना बोलाविले.

न्यायशास्त्राचा अभ्यास करणारा विद्यार्थी न्यायाधिशाजवळ जाऊन म्हणाला–"न्याय-मूर्ती! मला एक निवेदन करावयाचे आहे. आपण थोडा वेळ हा खटला तहकूब करावा. कारण मी या तरुणाच्या वतीने वकीलपत्र घेतले आहे. परंतु त्याच्या बरोबर बोलायला मला पुरेशी सवड मिळाली नाही."

"काल संध्याकाळी तुम्ही काय करीत होता हो?" न्यायाधिशाने रागाने विचारले.

"क्षमा करा! काल मी भुइमुगाच्या शेंगा पेरण्यासाठी त्या भाजत बसलो होतो." न्यायशास्त्राचा विद्यार्थी म्हणाला.

"तू तर महामूर्ख दिसतोस! पेरायला आणलेले बी कोणी भाजतो का रे? भाज-लेल्या भुइमुगाच्या शेंगा उगवतील कशा?" म्हातारीने चकित होऊन लगेच विचारले.

न्यायशास्त्री विद्यार्थ्याने म्हातारीकडे आश्चर्य करीत पहात विचारले–"उकडलेल्या अंड्यांतून कोंबड्या निघतात ना तशा उगवतील. उकडलेल्या अंड्याची पिढ्यान् पिढ्या वाढ होऊन कोंबड्या वाढत असतील तर भाजलेल्या शेंगाना अंकुर कां फुटणार नाहीत?"

न्यायाधिशाच्या लक्षात त्याचा तर्क आला. म्हातारीची फिर्याद फुकट गेली. न्यायाधिशाने तिच्या विरुद्ध निकाल दिला. त्या तरुणाने न्यायशास्त्र्याला बक्षिस दिले आणि आपल्या गावी निघून गेला.





परिगत परमार्थान् पंडितान् मावमंस्थाः,
तृणमिव लघु लक्ष्मी नैवतान् संरुणद्धि;
अभिनवमदरेखाश्यामगंडस्थलानां
न भवति बिसतंतु र्वारणं वारणानाम् ।। ।। १ ।।

[ज्ञानी पंडितांचा अपमान करू नकोस. तुझी संपत्ति व वैभव त्यांच्यासमोर तृणवत्, म्हणजे गवतासारखे आहे. मदोन्मत्त हत्तीला कमलनाळांनी बांधून ठेवण्याचा प्रयत्न करणे कधी शक्य होईल का ?]

अंभोजिनी वनविहार विलासमेव
हंसस्य हंतु नितरां कुपितो विधाता,
नत्वस्य दुग्धजलभेदविधौ प्रसिद्धां
वैदग्ध्यकीर्तिमपहर्तुमसौ समर्थः ।। ।। २ ।।

[ब्रह्मदेव हंसावर रागावला तर त्याला कमळे भरून असलेल्या सरोवरात विचरण न करण्यास आज्ञा करू शकेल पण दूध व पाणी निरनिराळे करून दाखविण्याची त्याची जी शक्ती आहे ती दूर करू शकेल का ?]

जयंति ते सुकृतिनो रससिद्धाः कवीश्वराः
नास्ति तेषां यशःकाये जरामरणजं भयं ।। ।। ३ ।।

[उत्तम कृतींची रचना करून रससिद्धी ज्यांनी मिळविली आहे अशा कवीश्वरांच्या यश म्हणजे कीर्ति रूपी देहाला वार्धक्य किंवा मृत्यूचे भय नसते.

पंडित



एका दिवशी एक व्यापारी एका शहरात व्यापार करण्यासाठी आला आणि आपला माल विकून त्याने एक हजार रुपये मिळविले. त्या दिवशी तो एक खोली भाड्याने घेऊन त्या खोलीत झोपला.

व्यापाऱ्याने उठून पाहिले तर रुपयांची पिशवी नाहीशी झालेली. लगेच त्याने ती गोष्ट धर्मशाळेच्या मालकाला सांगितली.

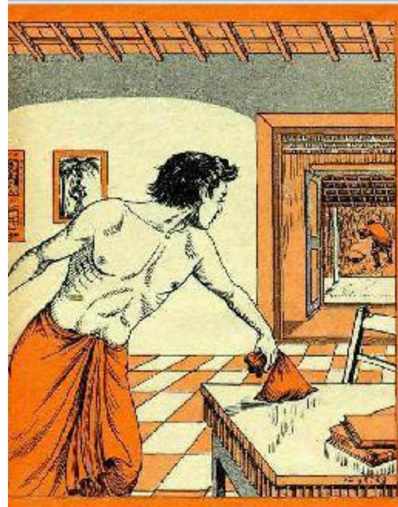
धर्मशाळेच्या मालकाने धर्मशाळेत उतरलेल्या सर्व यात्रेकरूंना एकत्र केले आणि सर्व सामान तपासून घेण्यासाठी आपल्या नोकरांना सांगितले.

त्याच वेळी कल्लेदार मिशा असलेला एक आडदांड मनुष्य एक गाठोडे घेऊन समोर आला. त्याने ते गाठोडे धर्मशाळेच्या मालकाच्या पायाजवळ ठेवले व म्हणाला—"मालक! हे गाठोडे आहे! सर्व पैसे बरोबर आहेत की नाही नीट तपासून पहावे. मीच पैसे चोरून नेले होते. या सर्व मंडळींचा अपमान होऊ नये यासाठी मी स्वतः होऊन आपली चूक कबूल करतो आहे."

त्याचे म्हणणे ऐकून व्यापारी खूष झाला. त्याने सर्व पैसे मोजून पाहिले आणि म्हणाला—"बरोबर आहेत. तू सामान्य चोर दिसत नाहीस. हे घे इनाम!" असे सांगून तो व्यापारी चोराला काही पैसे देऊ लागला.

पण त्या चोराने नकार दिला व म्हणाला—"चोराला दंडच करावयाचा असतो. त्याला बक्षिस किंवा इनाम द्यावयाचे नसते. मी चोरी कशी केली हे नाही विचारलेत? तुम्ही आपला माल विकून पैसे घेऊन निघालात तेव्हां मी तुमच्या पाठोपाठ निघालो. तुम्ही खोली भाड्याने घेण्यासाठी मालकाजवळ बोलत होता तेव्हां कोणत्या खोलीत कोण उतरणार आहे हे मी लक्ष देऊन ऐकून घेतले. मी त्या खोलीत आधीच

तुकाराम वि. जाधव



जाऊन खाटेखाली लपून बसलो. तुम्ही झोप-ल्यावर घोरू लागलात तेव्हां मी तुमची पैशाची पिशवी अशी उचलून घेतली व मांजराच्या पावलांनी शेजारच्या काळोख असलेल्या खोलीत असा निघून गेलो." असे म्हणत चोर व्यापाऱ्याच्या समोरून पैशाची पिशवी उचलून घेऊन काळोखाच्या खोलीत शिरला आणि क्षणार्धात आंबोळीच्या खोलीच्या भिंतीवरून उडी मारून जंगलात निघून गेला.

चोर पुन्हां परत येईल असे वाटून ते चोराची वाट पहात बसले. परंतु तो बराच वेळ न आलेला पाहून खरी वस्तुस्थिती त्यांच्या लक्षात आली. तो सामान्य चोर नव्हताच, सर्वांसमक्ष त्याने चोरी केली होती.

त्या चोराचा एक शिष्य होता. त्या शिष्याने एका श्रीमंत माणसाचा तसाच पाठलाग केला होता. त्या श्रीमंत मनुष्याच्या हातात पिवळ्या रंगाची एक पिशवी होती. त्या पिशवीत सोन्याची नाणी होती. तो श्रीमंत मनुष्य पिशवीत सोन्याची नाणी भरत होता त्यावेळी त्या शिष्याने त्या श्रीमंत मनुष्याला पाहिले होते. म्हणून तो त्याच्या पाठोपाठ गेला होता.

श्रीमंत मनुष्याने घरी आल्यावर नोकराला पिशवी घरात ठेवून तांब्याभर पाणी आणायला सांगितले. नोकराने टेबलावर पिशवी ठेवली, धन्याला पाणी आणून दिले आणि फराळाचे सामान आणायला निघून गेला. मालक पाय धुवायला तांब्या घेऊन बाहेर गेला. तो बाहेर पाय धुवीत असतां चोर आत शिरून पिशवी घेऊन सरळ त्याच्या गुरूकडे जंगलात निघून गेला. त्याने पिशवीची चोरी कशी केली ते आपल्या गुरूला सांगितले.

ते ऐकून गुरू म्हणाला–"तू चुकलास? मालकाला नोकरावर संशय येईल व तो त्याला मारहाण करू लागेल. आपल्यामुळे इतरांना कष्ट होता कामा नये."

"चूक झाली, कान धरतो! नोकराला काही कष्ट होऊ नये असा काही तरी उपाय करतो!" असे सांगून ती पिशवी घेऊन तो त्या श्रीमंताच्या घरी गेला.

चोराच्या गुरूला वाटले होते अगदीं तसाच तो श्रीमंत मनुष्य आपल्या नोकरावर संशय घेऊन त्याला खांबाला बांधून विचारीत होता–"बोल! कोठे ठेवली आहेस पिशवी लपवून, नाही तर तुझी चामडी लोळवीन."

"मला काही माहित नाही मालक! मी पिशवी घरात टेबलावर ठेवून पाणी आणून दिले." नोकर रडत उत्तर देत होता. इतक्यात चोराच्या शिष्याने हाक मारली आणि पिशवी त्या श्रीमंत माणसासमोर ठेवीत म्हणाला–"मालक! मी सुभान-सिंहाचा नोकर आहे. आपण थोड्या वेळापूर्वी त्यांच्याशी बोलतांना पिशवी तेथेच टाकून दिली होती. सुभान साहेबांनी ही पिशवी आपल्याला देऊन यायला मला पाठविले होते. बरे तर येतो." असे सांगून चोराचा शिष्य निघून गेला.

श्रीमंत मनुष्य घरी परत येते वेळी सुभानच्या घरी गेला होता. परंतु त्याने पिशवी बरोबर घरी आणली होती हे त्याला नक्कीच आठवत होते. श्रीमंत मनुष्याने नोकराला सोडले व विचारले–"मूर्खा! मी पिशवी घरी आणलीच नव्हती तर तू पिशवी टेबलावर ठेवली होती असे कसे कबूल केलेस?

"साहेब! आपण म्हणालात की आपण पिशवी माझ्या हातात दिलीत, म्हणून मी देखील म्हणालो." नोकर म्हणाला.

श्रीमंताने पिशवी उघडून पाहिली तर आत सोन्याची नाणी नव्हती. त्यांच्या ऐवजी पितळी तुकडे होते. चवकशी केल्या-वर कळले की सुभानकडे तसा कोणी नोकरच नव्हता.





सोपा प्रश्न

एका गावी एक श्रीमंत मनुष्य रहात असे. त्याला एकुलती एक मुलगी होती. त्या श्रीमंताच्या घरी एक अनाथ मुलगा होता. तो गुरे चरायला घेऊन जाई, पण हुशार होता. त्याचे नाव दीनानाथ असे होते.

त्या श्रीमंताची मुलगी जानकी वयाने दीनानाथाहून लहान होती. तिला समवयस्क कोणीच नव्हते. म्हणून जानकी त्याच्याशी बोलत असे. दोघांची खूप मैत्री जमली. तो श्रीमंत मनुष्य दीनानाथाला नोकरासारखा वागवीत नसे, आपल्याच घरच्या लोकांपैकी एक मानीत असे.

दीनानाथ व जानकी वयात येऊ लागली तसतशी त्यांची मैत्री परस्पर प्रेमात बदलत गेली. त्या दोघांनी विवाह करून घेण्याचे ठरविले. त्या श्रीमंत मनुष्याला ती गोष्ट कळली तेव्हां त्याने दीनानाथाला खूप मारले. अशा बाबतीत दया दाखविली तर मुलगा बिघडेल असे देखील त्याला वाटले. जानकी आपल्या बाबांना म्हणाली–"बाबा! यात दीनानाथाची काय चूक! मला या जगात आणखी दुसरा कोणी पसंत पडेल असे वाटत नाही. मी त्याला सोडून इतर कोणाशी लग्न करायला तयार नाही. पाहिजे तर मलाच त्याच्या बद्दल पाहिजे तितके मारा."

त्या श्रीमंत माणसाने त्या पुढे दीनानाथाला घरी ठेवून घेण्यात शहाणपण नाही असे ठरविले व म्हणाला–"आतापर्यंत मी तुला संभाळले आणि आतां तूच मला सांपासारखा चावायला धावलास? माझी पोरगीच मूर्ख निघाली. तुला माझ्या मुलीशीच लग्न करावयाचे असेल तर धन व कीर्ती संपादन करून मग ये. तुला मी एका वर्षाची सवड देतो. धन व कीर्ती मिळविल्याशिवाय माझ्या डोळ्यासमोर आलास तर तुला उभा चिरून खाईन. लक्षात ठेव! चालता हो माझ्या डोळ्यासमोरून."

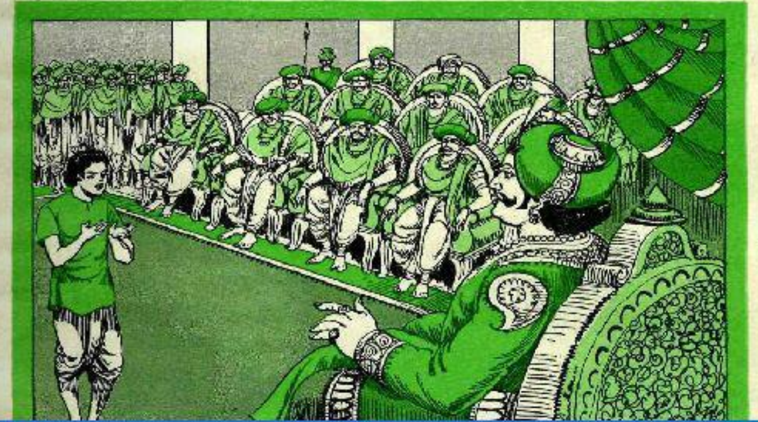
जानकी रडू लागली. दीनानाथ गाव सोडून निघून गेला. खेडे गावात राहून धन किंवा किर्ती मिळणे अशक्य हे त्याला माहीत होते. म्हणून तो सरळ राजधानीच्या गावी निघून गेला.

दीनानाथ राजधानीत पोचला तेव्हां दरबारात पंडितांची सभा चालू होती. राजा दर वर्षी तीन दिवस पंडितांची सभा करीत असे. त्यांची परस्पर शास्त्रार्थाची चढाओढ चाले. त्या चढाओढीत वाटेल त्याला प्रवेश मिळत असे.

त्या वर्षी तीन दिवसांपासून सभा चालू होत्या. परंतु कोणी कोणाला जिंकू शकला नाही. मोठ्यात मोठ्या समस्येची पूर्ती कोणीतरी करीत असे. संध्याकाळपर्यंत एक न एक पंडिताला जय मिळविणे आवश्यक आहे. राजाने पंडितांना पुष्कळ प्रोत्साहन दिले. पण काही एक फायदा झाला नाही. सभा फुकट जाणार असे वाटू लागले.

राजाने निराश होऊन विचारले–"प्रेक्षकांपैकी कोणाला काही प्रश्न विचारावयाचा आहे का? खुशाल विचारावा."

पंडितच हात पाय गाळून बसले होते तर इतरांपैकी कोण काय प्रश्न विचारणार?



म्हणून कोणीच काही बोलला नाही. फक्त दीनानाथ उभा राहून म्हणाला—"महाराज? मी एक सामान्य मनुष्य आहे. म्हणून मी एक सामान्य प्रश्नच विचारणार आहे."

राजाने दीनानाथाला परवानगी दिली. दीनानाथाने तीन प्रश्न विचारले—"एका रस्त्याच्या दोन विरुद्ध दिशेने दोघे जण चालत होते. त्यांचे काय होते? दोघे भेटतात तेव्हां काय होते ते परस्परांना भेटून पुढे जातात तेव्हां काय होते?"

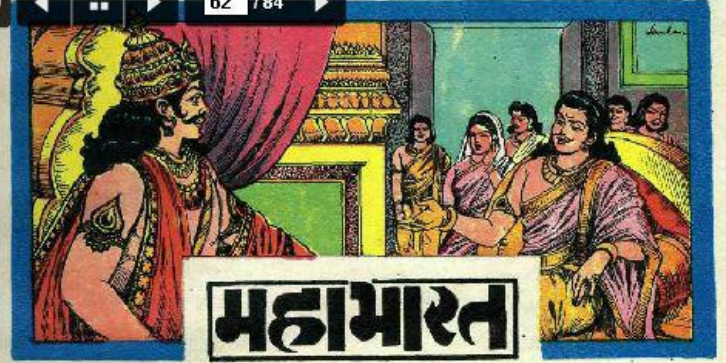
ते प्रश्न ऐकून सर्व पंडित चकितच झाले. काही लोकांनी हे प्रश्न निरर्थक असल्याचे सांगितले. राजाला पण तसेच वाटले. कोणी पंडित या प्रश्नांचे उत्तर देणार नाहीत असे राजाला वाटले. म्हणून राजा दीनानाथाला म्हणाला—"फक्त प्रश्न विचारून काम भागत नाही, त्या प्रश्नांची उत्तरे पण देण्याची शक्ती असली पाहिजे. तू बरोबर उत्तरे दिली नाहीस तर मी तुला शिक्षा करीन."

दीनानाथ स्मित करून म्हणाला—"माझे प्रश्न सरळ आहेत. परस्पर विरुद्ध दोन्ही दिशांनी चालणारे समोरासमोर येतात, भेटल्यावर जवळ येतात व भेटून पुढे गेल्यावर दूर जातात?"

सभेत हजर असलेले सर्व लोक त्या सोप्या प्रश्नांची सोपी उत्तरे ऐकून हसू लागले. प्रश्नांची काही गूढ उत्तरे असणार असे त्यांना वाटत होते. राजाने दीनानाथाच्या हुशारी बद्दल खूष होऊन त्या वर्षाचे बक्षिस त्यालाच देऊन टाकले.

दीनानाथाने आपल्या गावी परत येऊन साऱ्या गोष्टी आपल्या श्रीमंत मालकाला सांगितल्या. दीनानाथ धन व कीर्ती संपादन करून आल्यावर त्या श्रीमंत मनुष्याने आपल्या मुलीबरोबर त्याचा विवाह करून दिला.

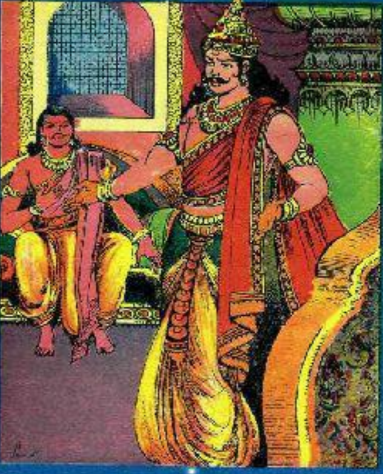




द्रुपद राजाच्या आज्ञेने राजपुरोहित पांडव उतरले होते तेथे आले आणि म्हणाले—"महाराजांनी आपल्याला भेटून आपली ओळख करून घेण्यासाठी मला पाठविले आहे. आमचे महाराज पांडु राजाचे मित्र आहेत. आपल्या एकुलत्या एका मुलीचे लग्न मध्य पांडवाशी व्हावे अशी त्यांची फार इच्छा होती. पण आता ते कोणाशी होत आहे हे कळावे म्हणून मी आलो आहे. तरी आपण आपले कुळ गोत्र इत्यादीची माहिती सांगण्याची कृपा करावी."

युधिष्ठिराने पुरोहिताचा यथा प्रकारे सत्कार करून त्यांना बसायला आसन दिले व म्हणाला—"आमच्या कुळ गोत्राचा परिचय आपल्या महाराजांना कशासाठी हवा आहे? आपल्या महाराजांनी राजकन्येचे स्वयंवर रचून मत्स्यभेद करील त्याचे राजकन्या वरण करील असे जाहीर केले होते. माझ्या भावाने मत्स्यभेद करून राजकन्येला जिंकले आहे. मला वाटते, एवढ्यावर तुमच्या महाराजांचे समाधान व्हायला हवे."

इतक्यात पांडवांना घेऊन जाण्यासाठी द्रुपद राजाने पाठविलेले रथ येऊन पोचले. पांडव निरनिराळ्या रथात बसले. द्रौपदी व कुंती एका रथात बसल्या. रथ राजवाड्याच्या दारात येऊन उभे राहले. द्रुपद राजाने नजराणे देऊन त्यांचे स्वागत केले. पांडवांनी फक्त क्षत्रियोचित नजराणे तेवढे ग्रहण केले व बाकी परत पाठवून दिले. द्रुपदाने पांडवांकडे ध्यान देऊन पाहिले व



हे नक्कीच कोणी क्षत्रिय असले पाहिजेत अशी त्याच्या मनाची खात्री पटली.

एका मांडवात सर्वांना बसण्याची व्यवस्था केली होती. राजा द्रुपद युधिष्ठिराजवळ येऊन म्हणाला–"आपण सर्व कोण, आम्हांला माहीत नाही. आपला पूर्ण परिचय मिळाल्या शिवाय आपल्या मुलीचा विवाह शास्त्रोक्त पद्धतीने कसा काय करावयाचा हाच माझ्या समोर प्रश्न आहे. तशी मुलगी तुमची आहे, हे मी मान्य केलेच आहे.

ते ऐकून युधिष्ठिराने आपला सर्व परिचय दिला. तो ऐकून राजाच्या डोळ्यात आनंदाश्रु आले. कारण त्याच्या इच्छेप्रमाणे मध्यम पांडव अर्जुनाशीच तिचा विवाह होणार होता. नंतर द्रुपद पांडवांना म्हणाला–"लाक्षागृहातून निसटून तुम्ही सुखरूप बाहेर पडलात हे माझेच महद् भाग्य मी मानतो. तुमचे राज्य पुन्हां परत मिळवून देईन अशी मी प्रतिज्ञा करतो."

त्यानंतर कुंती, पांडव आणि द्रौपदीला राहण्यासाठी उत्तमोत्तम महालांची व्यवस्था करण्यात आली. त्यात सर्व प्रकारे आराम होता.

आणखी काही दिवस लोटल्यावर द्रुपद पांडवांना म्हणाला–"आतां द्रौपदी व अर्जुन यांचा विवाह करून द्यावा म्हणतो."

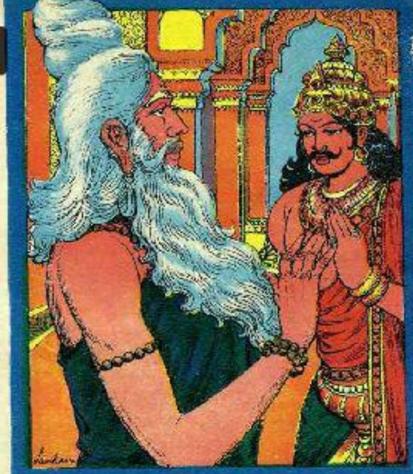
"ते कसे काय शक्य होईल? मी व भीम त्याचे दोघे मोठे भाऊ अविवाहित असतां अर्जुनाचा विवाह कसा काय होईल?" युधिष्ठिराने शंका केली.

"तसे असेल तर मी आपल्या मुलीचे लग्न तुमच्या बरोबर करून द्यायला तयार आहे." द्रुपद म्हणाला.

"आपली मुलगी म्हणजे एक कन्यारत्न आहे. त्या रत्नाची पारख व आवड सर्वांना सारखीच आहे. आमच्या आईचा शब्द राखण्यासाठी आम्ही पांच जण तिच्याशी विवाह करणार आहो." युधिष्ठिर म्हणाला.

द्रुपदाला ते ऐकून आश्चर्यच वाटले. म्हणाला–"एका पुरुषाचा विवाह अनेक कन्यांबरोबर होतो. पण एका कन्येचा विवाह पांच जणांबरोबर करणे शक्य नाही. या संबंधी आपण सर्व कुंतीमाता व धृष्टद्युम्न एकत्र बसून काय ते उद्यां ठरवू." द्रुपदाने त्या विषयी चर्चा तेथेच थांबविली.

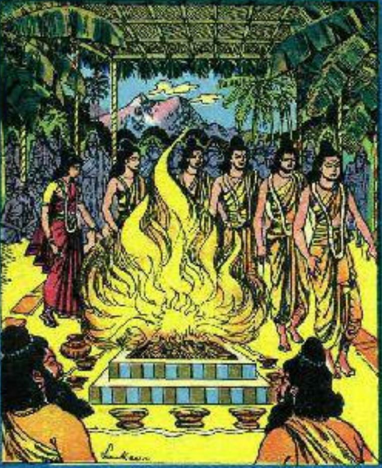
त्याच वेळी काळ्या हरणाचे कृष्णाजिन धारण करून कृष्ण द्वैपायन तेथे आले. सर्वांनी त्यांना सामोरे जाऊन त्यांचे स्वागत केले. त्यांना यथोचित आसन देऊन सर्व आपापल्या जागी येऊन बसले.



द्रुपद कृष्ण द्वैपायनाला म्हणाला–"महात्मन्! सर्व धर्मांची व कर्तव्यांची जाणीव असणाऱ्या युधिष्ठिराचे म्हणणे आहे की माझ्या मुलीशी पांचही भावांचे लग्न झाले पाहिजे. आपण सर्व धर्मांचे ज्ञाते व त्रिकाल ज्ञानी आहां. आपणच सांगावे कोणत्याही युगात अनेक पुरुषांनी एका कन्येशी विवाह केला आहे का? ही गोष्ट धर्मविरुद्ध नाही काय?"

त्यावर युधिष्ठिर म्हणाला–"माझ्या तोंडून कधी अधर्माची किंवा अकर्तव्याची गोष्ट येत नाही. आम्ही सर्वजण आपल्या कन्येशी एक मुखाने विवाहास तयार आहो. तेव्हां आपल्याला हरकत कां असावी? या शिवाय आमच्या मातेची आज्ञापण तशीच आहे. मातेची आज्ञा पालन करण्यापेक्षा श्रेष्ठ धर्म दुसरा कोणता होऊ शकेल? प्राचीन काळातील गोष्ट विचाराल तर आमचेच म्हणणे बरोबर असल्याचे आपल्याला आढळून येईल. प्राचीन काळात गौतम वंशात जन्मलेल्या जटिला नामक एका कन्येचा विवाह सात पुरुषांशी झाला होता. दाक्षायणी नामक मुनिकन्या प्रचेतस नामक दहा मुनींची पत्नी होती. या गोष्टी आपल्याला पुराणांवरून स्पष्ट कळतात."

त्यावर धृष्टद्युम्नाने आणखी एक शंका काढली. धाकटा भाऊ अर्जुन याने आपल्या



अद्भुत कौशल्याने ज्या कन्येला जिंकले तिच्याशी त्याच्या मोठ्या भावाचा विवाह कोणत्या आधारे होऊ शकेल? माझी बहीण कृष्णा इतक्या पुरुषावरोबर कसा काय विवाह करणार?"

कुंती म्हणाली–"माझ्या तोंडून निघालेला शब्द खोटा ठरता कामा नये."

तेव्हां कृष्ण द्वैपायनांनी कुंतीला धीर दिला व द्रुपदाला म्हणाले–"राजन्! युधिष्ठिर म्हणाला त्यात अधर्म असे काही नाही. तुम्ही या पांचही भावंडांबरोबर आपल्या मुलीचा विवाह करून देण्यात गैर असे काहीच नाही."

त्यानंतर कृष्ण द्वैपायनांनी द्रुपदाला एकांतात बोलावून नेऊन द्रौपदीच्या पूर्व जन्माची गोष्ट सांगितली.

प्राचीन काळी मौद्गल्य नांवाच्या मुनींना इंद्रसेना नावाची बायको होती. मौद्गल्यला कुष्टरोग झाला म्हणून इंद्रसेनेला पतिसुख मिळाले नाही. आयुष्यभर ती पतीच्या सेवेत कष्ट करीत राहली. पुढल्या जन्मी ती काशीराजाच्या पोटी जन्मली. ती दिसायला फार सुंदर होती. तरी तिचा विवाह झाला नाही. म्हणून दु:खी होऊन तिने शंकराचे स्मरण करून तपश्चर्या केली. शंकराने तिच्या तपश्चर्येवर प्रसन्न होऊन तिला दर्शन दिले व विचारले–"मुली तुला काय हवे ते माग. तिने "पति, पति, पति, पति, पति" असे पांच वेळा घाई-घाईने म्हटले. पुढल्या जन्मी तुला पाच पती मिळतील असा शंकराने तिला आशीर्वाद दिला.

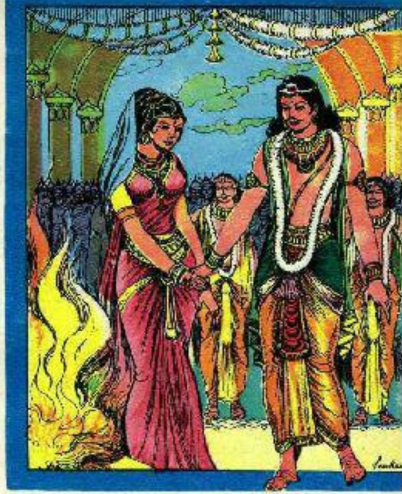
त्यानंतर काशीराजाच्या कन्येने शंकरा-जवळ विनंती केली की तिला पाच पती मिळाले तर त्या सर्वांची सेवा तिच्या हातून एकाच सारखी घडावी व पतींना पत्नीसुख समान मिळेल असा वर द्यावा. शंकराने तसा आशीर्वाद दिल्यावर शंकर

अंतर्धान पावला. तीच मुलगी द्रौपदीच्या रूपाने आज पंच पांडवांची पत्नी होणार आहे."

द्रौपदीच्या पूर्वजन्माचा वृत्तांत सांगून कृष्ण द्वैपायन द्रुपदाला म्हणाले–"प्राचीन काळी असे विवाह होत असल्याची उदाहरणे आहेत. नितंत नामक एका राजर्षीला साल्वेय, शूरसेन, श्रुतसेन, सार व अतिसार नामक पाच पुत्र होते. त्यांचे परस्परांवर फार प्रेम होते. त्या पाच भावंडांनी उशीनरची राजकन्या अजिता हिच्याशी विवाह केला होता व तिला त्या पांचजणां-पासून पाच पुत्र झाले होते. थोडक्यांत सांगावयाचे म्हणजे ही रीत पूर्वी होती.

व्यास मुनींनी द्रौपदीचा पूर्व जन्म वृत्तांत व जुन्या काळातील एका कन्येशी पांच पुरुषांच्या विवाहाची गोष्ट सांगि-तल्यावर द्रुपदाने पांचही पांडवांशी द्रौपदीचा विवाह करून देण्यास संमती दिली.

त्याच दिवशी चांगला मुहूर्त होता. चंद्र-पुष्य नक्षत्राची युती होती. म्हणून कृष्ण द्वैपायनांनी त्याच दिवशी हा विवाह समारंभ करवून घेण्याचा सल्ला दिला. द्रुपदाने त्या प्रमाणे विवाहाची तयारी सुरू केली. कांपिल्य नगरीभर सर्वत्र केळीचे खांब



उभे करून तोरणें बांधण्यात आली. सर्व शहर भर रस्त्यावर चंदनाचा सडा घालण्यात आला आणि मोत्यांच्या रांगोळ्या काढण्यात आल्या. सर्व शहरात जिकडे पहावे तिकडे या मंगल कार्यासाठी लोकांची गर्दी जमा झाली. ब्रह्मवृंद वेदमंत्र म्हणू लागला. मंगलवाद्ये वाजू लागली. राज-वाड्याच्या ईशान्य दिशेला विवाह मंडप उभा करण्यात आला. प्रत्येक स्तंभाला हिरव्या रंगाची वस्त्रे गुंडाळण्यात आली. मांडव फुलांच्या माळांनी व पताकांनी सजविण्यात आला होता. सुवर्णाच्या ओट्यावर अग्निकुंड तयार करविण्यात



आले. स्वर्णपात्रात पवित्र तीर्थाचे पाणी ठेवण्यात आले.

बोहल्याजवळ पाच पांडव स्नानादि करून व नवीन वस्त्रे परिधान करून आले. सुंदर वस्त्रालंकारांनी सजवून द्रौपदीला तिच्या सखींनी बोहल्यावर आणून उभे केले. धौम्य मुनींनी पुण्याहवाचन आदि करून घेऊन प्रथम द्रौपदी व युधिष्ठिराला बोहल्यावर बसविले व होम करून प्रथम त्या दोघांचा विवाह करून दिला. त्यानंतर अनुक्रमें भीम, अर्जुन, नकुल व सहदेव यांच्याशी द्रौपदीचा विवाह झाला. द्रुपद राजाने आपल्या जामातांना निराळी आभूषणे, धन, रथ, घोडे, हत्ती, दासदासी, गाई इत्यादींचा अहेर केला. पाच पांडवच त्याचे जामाता झाल्यावर देवांची देखील वक्रदृष्टि आपल्याकडे वळणे शक्य नाही असे द्रुपदाला वाटले.

विवाहानंतर द्रौपदी अंतःपुरात आली. अंतःपुरांतील स्त्रियांच्या मध्यभागी तिला एका उच्च आसनावर बसविण्यात आले. तिने उठून प्रथम कुंतीला नमस्कार करून आशीर्वाद घेतला.

पंचपांडवांबरोबर द्रौपदीचा विवाह झाल्याची वार्ता ऐकून कृष्ण सर्वांना अहेर करण्यासाठी आला. त्यानंतर कृष्ण पंच पांडवांबरोबर कांपिल्य नगरीत पुष्कळ दिवस राहिला.

काही दिवस लोटल्यावर इतर राजांप्रमाणे कौरवांना पण कळले की मत्स्यभेद करणारा तो कोणी ब्राह्मण तरुण नसून स्वतः अर्जुनच होता. शल्याचा गदायुद्धात भ्रमनिरास करणारा दुसरा तिसरा कोणी नसून स्वतः भीमच होता. अशा तऱ्हेने लाक्षागृहात पांडवांना जाळून टाकण्याचा कट फिसकटला.

दुर्योधन हस्तिनापूरच्या वाटेवरच असतांना त्याला ही गोष्ट कळली. पांडवांचे



नशीब बलवत्तर असलेले पाहून दुर्योधन हताशच झाला. तेव्हां दुःशासन आपल्या वडील भावाला म्हणाला–"दादा! अर्जुन ब्राह्मणाचा वेष धारण करून आला नसता तर द्रौपदी त्याच्या हाती लागली असती का? तो अर्जुन आहे हे आपल्याला पूर्वीच कळले असते तर आपण पांडवांना जिवंत सोडले असते का? पण आता त्या गोष्टी-बद्दल मनाला लावून घेण्यात अर्थच काय? बाहुबलापेक्षा दैवबल त्यांच्या बाजूला जास्त आहे." अशा तऱ्हेने कौरव दुःखी मनाने पुरोचनची निंदा करीत हस्तिनापुरी परत आले.

विवाहाची वार्ता कळल्यावर सर्वात जास्त आनंद झाला तो विदुराला. त्याने ती आनंदाची वार्ता सर्व प्रथम धृतराष्ट्राला जाऊन सांगितली.

द्रौपदीचा विवाह दुर्योधनाशी झाला असे चुकीने समजून धृतराष्ट्राने द्रौपदीला वस्त्राभूषणे लवकर नेऊन द्यायला आज्ञा केली. पण धृतराष्ट्राने ऐकण्यात काही तरी चूक केली असल्याचा विदुराला संशय आला. म्हणून त्याने पुन्हा द्रौपदीने अर्जुनाला वरल्याचे सांगितले आणि पांचही पांडवांशी तिचा विवाह झाल्याचे पण सांगितले.

ते सर्व ऐकून धृतराष्ट्र म्हणाला–"तर मग त्यात काय? मी खरे सांगू का? दुर्योधन आदिकांपेक्षा माझे पांडवांवरच जास्त प्रेम आहे. ते पराक्रमी आहेत. वडिलांचा आदर कसा करावा हे त्यांना कळते. नीतिअनीति त्यांना कळते. द्रुपदाशी त्यांचा संबंध झाल्याने त्यांची शक्ती व कीर्ती वाढली आहे. मला सर्वात जास्त आनंद झाला तो या बद्दल की पांडव जिवंत आहेत."

"राजा! तुझी बुद्धी सर्वदा अशीच राहो!" विदुर एवढेच म्हणाला.



लेनिनचे बालपन



[२]

लेनिनने मेहनत करण्यापुरेशी शक्ती कमावली. आम्ही पूर्वीच लेनिन वर्गात कसा मन लावून अभ्यास करी हे सांगितले आहे. लेनिन हुशार विद्यार्थी होता, हे तुम्हांला माहीतच आहे. म्हणून त्याला विद्याभ्यासात प्राविण्य मिळविण्यासाठी जास्त मेहनत करावी लागली नाही.

लेनिन आपल्या घरच्या व इतर लोकां-संबंधी खूप गंभीरपणे विचार करून आपले मत बनवी. म्हणून त्याला आपल्या उणिवा छान कळू लागल्या होत्या. ती संवय त्याने पाडून घेतली होती. विश्वविद्यालयात तो ग्रॅज्युएट व्हायच्या सुमारास असेल, त्या वेळी त्याच्या स्वभावांत हेच एक विशेष लक्षण दिसून येऊ लागले. मोठा झाल्यावर त्याचा हा गुण जास्त जास्त विकसित होत गेला.

व्लादिमीर लहान होता, तेव्हांपासूनच तो आपल्या चारीबाजूच्या प्रदेशाचे सूक्ष्म निरीक्षण करीत असे. मी नेहमी त्याच्या या गुणाकडे लक्षपूर्वक पहात आले आहे. तो मोठ्या चाणाक्षपणाने दुसऱ्यांचे दोष व उणिवा ओळखत असे व त्यांना खूप रडवून त्यात आनंद मानत असे. तो इतर गोष्टी पण विसरत नसे. दुसऱ्यांचे चांगले गुण तो उचलीत असे. चांगली गोष्ट कोठे दिसून आली की ती शिकून घेण्यासाठी तो प्रयत्न करी. मला असे वाटते की लेनिनमध्ये हाच एक मोठा गुण होता.

लहानपणी तो कधी कोणत्याही गोष्टी बद्दल घमेंड करीत नसे की आत्मप्रशंसापण करीत नसे. मोठेपणीदेखील या दुर्गणांचा त्याला भयंकर तिटकारा होता. १९२० मध्ये काम्समालच्या तिसऱ्या अधिवेशनात

ए. उल्यानोव